

Heinz Kohuts selvobjekt – et nyttig begrep?

Christian Frøysaa

Levert som hovedoppgave ved
Psykologisk institutt,
Universitetet i Oslo,
våren 2007.

Forfatter: Christian Frøysaa

Tittel: ”Heinz Kohuts selvobjekt – et nyttig begrep?”

Veileder: Siri Erika Gullestad

Sammendrag

Selvobjektbegrepet har blitt et populært begrep innenfor psykologiske fagkretser. Økende popularitet bærer i seg en risiko for at begreper kan brukes på tilfeldige og ulike måter, i tillegg til at man risikerer at grunnessensen i begrepet forsvinner. I en slik situasjon er det ønskelig å foreta en begrepsmessig klargjøring, både for å bedre forståelsen, men også for å danne grunnlaget for fremtidig forskning. I denne oppgaven tar jeg for meg selvobjektbegrepet i Kohuts selvpsykologi og studerer hvordan begrepet har utviklet seg gjennom Kohuts forfatterskap, for å få en bedre forståelse av hva et selvobjekt er. I tillegg diskuterer jeg ulike uklarheter knyttet til begrepet, samt at jeg vurderer hvorvidt begrepet er et nyttig bidrag til psykologien. Jeg tar utgangspunkt i Kohuts viktigste originaltekster og ser på hvilke fenomener han opprinnelig forsøkte å fange med sitt selvobjektbegrep. Jeg ser også nærmere på den gradvise utvidelsen av begrepet som finner sted. Jeg argumenterer for at begrepet på mange vis er upresist, men at denne mangelen på presisjon kan være en fordel på grunn av de subjektive opplevelsestilstander selvobjektbegrepet forsøker å favne. For å unngå en for tilfeldig og upresis bruk av begrepet, anbefaler jeg å gå tilbake til utgangspunktet for de fenomener Kohut ønsket å beskrive. Begrepet ble til innenfor en klinisk ramme i arbeidet med narsissistiske pasienter, og det er innenfor denne situasjonen at begrepets anvendelse først og fremst kommer til sin rett. Etter min oppfatning viser selvobjektbegrepet til intrapsyriske og interpersonlige prosesser, hvor den andre part kan være mer eller mindre differensiert fra en selv, det viser til en stadig pågående prosess med karakter av midlertidighet, hvor den andre trer inn i og ut av selvobjektfunksjoner ettersom selvet har behov for ytre støttepunkter for sin narsissistiske fungering og likevekt. Selvobjekter kan spesifiseres etter type og etter ulik grad av differensiering, utvikling, regresjon, fragmentering og avhengighet. Å snakke om modne selvobjekter medfører at begrepet får en for vid betydning, og å inkludere onde selvobjekter gjør at man sammenblander objekt- med selvobjektaspekter ved den andres funksjon. Selvobjektbegrepet har i likhet med mange andre psykoanalytiske grunnbegreper metaforiske kvaliteter. Jeg konkluderer med at begrepet tilfører noe nytt og utfyller et tomrom i det psykoanalytiske språket.

Forord

Det er ikke enhver student forunt å kunne fordype seg i et område som vekker både interesse og en viss entusiasme. Jeg har allerede fra grunnfag i psykologi vært særlig interessert i psykoanalysen og dens mange forgreininger. At jeg nå har fått denne muligheten til virkelig å kunne fordype meg i Heinz Kohuts selvpsykologi og hans selvobjektbegrep, er for meg derfor en fin avrunding på et langt studieløp.

Jeg vil rette en stor og inderlig takk til min veileder i dette arbeidet, Siri Erika Gullestad, som med sin faglige dyktighet og gjennom sin oppriktighet og tydelighet i sine tilbakemeldinger har hjulpet meg til å se klarere i et til tider komplekst teoretisk felt. Med sitt sterke engasjement har hun dessuten bidratt til å motivere meg til denne viktige siste innspurten.

Takk også til alle medlemmer i Hagestuen, særlig Christopher og Kjell Arne, som i månedsvis nesten daglig har utholdt mine selvpsykologiske utlegninger og synspunkter. Som interesserte tilhørere, kritiske debattanter og med deres mange kloke innspill har deres stabile tilstedeværelse gjort at Hagestuen har representert et rikt og levende selvobjektmiljø, som på mange måter har vært en forutsetning for at skriveprosessen har vært gjennomført mer av lyst enn av plikt.

Til slutt vil jeg takke min flotte samboer, Michael, som tålmodig har ventet på at jeg skulle gjøre meg ferdig med hovedoppgaven. Takk for at du har støttet meg gjennom dette!

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Teoridel	4
Presentasjon av selvpsykologien hos Kohut	4
Utviklingen av selvobjektbegrepet	8
Forløpere til selvobjektbegrepet	8
”The Analysis of the Self” (Kohut, 1971)	11
Oppsummering	18
Idealiserte selvobjekter og speilende selvobjekter	19
”The Restoration of the Self” (Kohut, 1977)	20
Oppsummering	26
Tre bestanddeler i selvet og to typer selvobjekter	26
Kliniske illustrasjoner av selvobjektsvikt	27
Anvendt selvpsykologi	30
”How Does Analysis Cure?” (Kohut, 1984)	32
Oppsummering	38
Diskusjonsdel	39
Kritikk og uklarheter	40
Er et objekt alltid et selvobjekt?	44
Er et selvobjekt alltid et objekt?	49
Er selvobjektbegrepet for statisk?	51
Selvobjektsvikt og onde selvobjekter	52
Hvor mange selvobjekter?	55
Om selvobjektbegrepets presisjon	57
Indre eller ytre?	60
Er selvobjekt et metaforisk begrep?	61
Modne selvobjekter	62
Blir analytiker redusert til en ”narsissistisk supporter” for pasienten?	64
Er selvobjekt et nyttig begrep?	65
Et forslag til presisering av selvobjektbegrepet	66
Konklusjon	68
Referanser	71

Innledning

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse selvobjekt som begrep. Jeg ønsker å foreta en begrepsmessig analyse av selvobjektbegrepet hos Kohut i et forsøk på å klargjøre dets betydning, dets funksjon og dets nytte som teoretisk begrep. Begrepets appell og hyppige bruk i psykologisk litteratur vitner om at Kohuts bidrag har fått en meget sentral plass. Økende bruk av teoretiske begreper bærer i seg en risiko for at de over tid kan utvannes og miste noe av sitt opprinnelige innhold. Da blir det av avgjørende betydning å vite hva man referer til og hvordan man bruker begrepene. Mitt prosjekt er å forsøke å klargjøre selvobjekt som begrep i et forsøk på å få fatt i noe av essensen i et begrep som jeg opplever som noe uklart.

Selvobjekt dukker opp i en mengde begrepskonstellasjoner, som igjen vitner om begrepets potensiale og (påståtte) anvendelighet for å fange en rekke teoretiske, kliniske, subjektive og utviklingspsykologiske fenomener. I følgende opplisting vil jeg gi eksempler på ulike kontekster hvor selvobjektbegrepet har blitt brukt: selvobjektrelasjon, selvobjekterfaring (Wolf, 1988), selvobjektmatrise, selvobjektkonfigurasjon (Karterud & Schlüter, 2002), selvobjektmiljø, selvobjektoverføring, selvobjektsvikt, selvobjektnederlag, selvobjektbehov, selvobjektfunksjon, selvobjektavhengighet, selvobjektmodenhet, kjerneselvobjekt (Kohut, 1971), foreldreselvobjekter (Kohut, 1977), selvobjektanalytiker (Kohut, 1977), selvobjektsurrogater (Kohut, 1977), selvobjektresponsivitet (Kohut, 1984), selv-selvobjektenhet (Kohut, 1984), selv-selvobjektprosesser (Kohut, 1984), selv-selvobjektbånd (Kohut, 1984).

Den fremste representant for selvpsykologien i Norge, Sigmund Karterud, sier at *"begrepet om selvobjekter er kanskje det aller viktigste begrepet innenfor selvpsykologien"* (Karterud, 1995, s. 70). Flere deler Karteruds oppfatning av begrepets sentrale plass, for eksempel sier Michael-Franz Basch: *"Kohut's discovery and formulation of the selfobject concept is the most significant and first truly original extension of Freud's work"* (Basch, 1996, s. 367). Andre har hevdet at: *"Kohut's formulation of the selfobject concept proved inordinately useful in work with a wide range of patients, and the concept is the basis of the popularity of his theories among clinicians"* (Galatzer-Levy, 1991, s. xiv). Kohuts nære medarbeider, Ernest Wolf, har til og med påstått at *"self psychology is really selfobject psychology"* (Wolf, 1988).

Jeg synes det ville være interessant å finne ut av hvordan dette begrepet, som på mange måter umiddelbart kan virke både uklart og noe kryptisk, har vunnet en slik enestående og sentral posisjon innenfor selvpsykologien. Hva kan forklare dets sterke appell? Jeg tror at en tilnærmingstype for å nærme seg svaret på disse spørsmålene, vil være å foreta en begrepsmessig analyse og diskusjon av Kohuts teoretiske bidrag.

Jeg baserer meg dermed på en metode kjent som *conceptual research*, hvor man gjennom klargjøring og presisering av begreper søker bedret forståelse av begrepene, som igjen kan fasilitere videre teoriutvikling (Leuzinger-Bohleber & Fischmann, 2006). Metodetradisjonens fokus er rettet mot en systematisk klargjøring av psykoanalytiske grunnbegreper (Dreher, 2000, s. 3), som grunnlaget for bedret forståelse og videre forskning, som også kan være av empirisk art. En begrepsmessig undersøkelse er dermed ikke nødvendigvis i motsetning til empiriske undersøkelser av mer kvantitativ karakter, men kan regnes som en forutsetning for slike undersøkelser (Dreher, 2000). Psykoanalysen, som selvpsykologien kan regnes for å være en gren av, eller i hvert fall kan hevdes å ha sitt utspring fra, er et komplekst teoretisk system som i særlig grad er avhengig av en rekke grunnbegreper. *Overføring, motstand, fortolkning og gjennomarbeiding* ("working through") kan regnes som slike kliniske grunnbegreper i psykoanalysen (Dreher, 2000, s. 3). For selvpsykologien er *selvobjekt* et tilsvarende sentralt begrep, som berettiger en nærmere undersøkelse.

Mitt første møte med selvpsykologien på psykologistudiet husker jeg som en reaksjon preget av motsetningsfylte følelsestilstander. På den ene siden var jeg sterkt fascinert av denne teoretiske retningens "myke profil", i motsetning til slik jeg opplevde enkelte andre deler av psykoanalysen, uten at jeg av denne grunn opplevde selvpsykologien som sentimentaliserende, naiv og uvitenskapelig. Jeg følte at noe i selvpsykologien grep meg og virket intuitivt viktig og sentralt. Gjennom billedlige formuleringer som "*the gleam in the mother's eye*" (Kohut, 1971, s. 116) følte jeg at Kohut på mesterlig måte berørte sentrale strenger i samspill og interaksjon mellom mennesker, og kanskje enda viktigere, som gjorde psykologien levende og mindre abstrakt. Hans fokus på bekreftende speiling og idealisering, narsissisme og selvobjekter gjorde at jeg følte meg grepet av stoffet og teorien, jeg ble fascinert, og jeg ble nysgjerrig. Hans ambisjon om å skape en mer erfaringsnær teori ut i fra sin langvarige kliniske praksis virket appellerende.

Samtidig fikk jeg en følelse av en erfaringsfjern teori, som ikke i sterk nok grad klarte å formidle meg nøyaktig hva begrepene forsøkte å fange, som om presisjonen var unøyaktig. Det var som om begreper som selvobjekt ble hengende litt i løse luften. I det ene øyeblikket trodde jeg at jeg hadde skjønt det, men i det neste var det som om begrepet glapp igjen. Selvobjektet ble for meg stående som et abstrakt og litt mystisk begrep, som jeg følte formidlet noe viktig, men som samtidig var vanskelig å få et godt grep om. Denne hovedoppgaven kan dermed betraktes som et forsøk på nettopp det: et forsøk på å forstå begrepet selvobjekt.

Min problemstilling blir dermed å forsøke å klargjøre selvobjektbegrepet ved å studere Kohuts behandling av det. I tillegg har jeg en ambisjon om å foreta en vurdering av begrepets nytteverdi. Hvordan har det seg at dette begrepet har vunnet denne enestående posisjonen? Og hva betyr begrepet egentlig? Hvordan blir det brukt? Og hvilken funksjon har det? Hvor presist er begrepet? Hvilken verdi har begrepet selvobjekt? Hvilken nytte har det? Hva tilfører begrepet av ny kunnskap?

I det følgende vil jeg begynne med å gi et omriss av Kohuts selvpsykologi, som jeg anser som et nødvendig rammeverk for å plassere selvobjektbegrepet i sin teoretiske kontekst. Dernest vil jeg ta for meg Kohuts bruk av begrepet, hvor jeg vil studere dets utviklingslinje kronologisk. I denne delen av oppgaven (teoridelen) vil jeg foreta et inngående studium av Kohuts originaltekster for å følge utviklingen av begrepet. Jeg vil konsentrere meg om utgangspunktet for selvobjektbegrepet, som var innenfor den psykoanalytiske behandlingssituasjon, og legge mindre vekt på Kohuts bruk av begrepet utenfor terapirommet (anvendt selvpsykologi). Jeg utsetter det meste av den kritiske gjennomgangen og drøftningen til diskusjonsdelen. Jeg vil understreke at det er Kohuts tradisjonelle selvpsykologi som primært er mitt fokus; bruk av selvobjektbegrepet i for eksempel nyere relasjonell selvpsykologi vil derfor i stor grad falle utenfor min problemstilling.

Teoridel

Presentasjon av selvpsykologien hos Kohut

For å kunne forstå hva som menes med selvobjekt er det nødvendig med en nærmere redegjørelse for Kohuts selvpsykologi. Dette er en teoretisk modell som for selvpsykologer er særlig egnet for å behandle spørsmål knyttet til identitet og selvfølelse (Karterud, 1995, Karterud & Schlüter, 2002). Den utviklet seg gradvis, hovedsakelig i de siste 10-15 årene av Kohuts forfatterskap.

Heinz Kohut (1913-1981) ble født i Wien, men emigrerte til USA like før utbruddet av andre verdenskrig. Han utdannet seg til psykoanalytiker og fikk etter hvert fremstående posisjoner innen den psykoanalytiske bevegelse i Chicago (Strozier, 2001). Første gang begrepet ”selvobjekt” (med bindestrek) ble brukt, var i en fotnote i forordet til ”The Analysis of the Self” (Kohut, 1971). I ”The Restoration of the Self” (Kohut, 1977) hadde begrepet en helt annen plass som forklarende begrep og som grunnlag for den nye teorien. I Kohuts siste bok, ”How Does Analysis Cure?” (Kohut, 1984), som ble utgitt posthumt, fremstod selvpsykologien som en relativt selvstendig modell, som på mange sentrale områder tok avstand fra tradisjonell psykoanalytisk teori. Selvpsykologien begynte på sett og vis med et oppgjør med Freuds narsissismebegrep og endte, vil enkelte mene, som en selvstendig retning, et alternativ til den psykoanalytiske teori, som den hadde sitt utspring fra.

Kohut bygget sin teoridannelse på hva han kalte den *empatisk-introspektive metode* (Kohut, 1977, s. xiii), hvor terapeuten forsøker å sette seg i pasientens sko i et forsøk på å fange pasientens subjektive opplevelse. Gjennom empati og vikarierende introspeksjon kunne terapeuten samle psykisk materiale som videre kunne gjøres til gjenstand for analyse og fortolkning. Empati ble av Kohut forstått som en verdinøytral datainnsamlingsprosess, som ikke hadde noe med sympati, omsorg eller altruisme å gjøre. Empati var for Kohut den helt nødvendige innstilling og kvalifikasjon når man ville kartlegge og forstå skjulte og komplekse psykiske lag i et annet menneske (Thielst, 1998, s. 44).

Men hva handlet så dette oppgjøret med Freuds narsissismebegrep om? Forenklet kan man si at ifølge den klassiske oppfatningen utviklet barnet seg helt tidlig av fra en tilstand preget av hva Freud kalte autoerotisme. I denne fasen eller tilstanden var all driftsenergi fra barnet rettet mot barnet selv. Gradvis ettersom utviklingen skred frem, vendte barnet energien utover mot ytre objekter. Det typiske første målet utenfor barnet var mor, den nærmeste omsorgsgiver. En vellykket avklaring av det ødipale dramaet ville til slutt føre til at man i den genitale fase vendte oppmerksomheten og driftsenergien mot nye, ytre objekter. Dermed kunne man si at barnet hadde forlatt sin klassiske narsissistiske posisjon til fordel for en posisjon hvor personen var mer ytre-rettet. Narsissistiske forstyrrelser i voksen alder ble betraktet som en tilbakevending (regresjon) eller en manglende utvikling (fiksering) hvor en igjen rettet driftsenergi mot seg selv. Dette kunne komme til uttrykk i karaktertrekk i personen preget av stor grad av selvtilstrekkelighet, arroganse overfor andre eller andre former for hva man i dagligtalen ville kunne kalle et oppblåst selvilde. En narsissistisk posisjon eller en narsissistisk forstyrrelse var derfor uttrykk for en patologisk dannelse, en tilstand som var ikke-ønskelig. Freud karakteriserte en slik narsissistisk tilstand som at: "... *the ego has taken itself as an object and is behaving as though it were in love with itself*" (Freud, 1933, s. 128).

Tradisjonelt ble narsissistiske individer regnet som lite egnet for klassisk psykoanalytisk behandling. Grunnen til det var at man ofte i behandlingen av slike individer støtte på en uoverkommelig hindring for den terapeutiske progresjonen, nemlig en manglende evne hos disse individene til å etablere overføringer med terapeuten/analytiker. Ettersom overføringen var, og er, det fremste arbeidsverktøyet, vil mange hevde, i den psykoanalytiske behandlingsprosessen, ville fravær av slike overføringer utgjøre en uoverstigelig barriere for videre fremdrift.

I motsetning til Freuds modell hvor man antok en gradvis utvikling fra en narsissistisk posisjon til objektkjærlighet, tenkte Kohut seg at narsissismen hadde sin egen utviklingsvei: Narsissismen er intet forstadium for objektkjærlighet, men har sin egen utviklingsvei som går i to ulike retninger (Kohut, 1971, s. 107). Han motsatte seg Freuds tanke om at narsissisme og objektkjærlighet står i et motsetningsforhold, slik at en sterk befestning av narsissistisk libido nødvendigvis medfører at det er mindre disponibel energi tilgjengelig for objektbesetning. Ifølge Kohut var ikke narsissisme et stadium man utviklet seg bort ifra. Han hevdet derimot at narsissistiske behov er noe man har livet igjennom. Man trenger stadig påfyll av disse behovene. Det mest sentrale narsissistiske behovet var behovet for speiling, behovet for å bli

sett av omgivelsene (typisk: mor), for å bli beundret og løftet opp (speilingsbehov). Et annet narsissistisk behov var behovet for å finne andre man kunne idealisere og beundre, andre som hadde egenskaper man selv ønsket, men som man kunne føle seg mektigere ved å føle en tilknytning til (idealiseringsbehov). Siden tilførte han også et tredje tvillingbehov (alterego). Senere i sin teoriutvikling forlot Kohut begrepet narsissistiske behov og erstattet det med selvobjektbehov. Han forklarer dette begrepsskiftet i forordet til ”The Restoration of the Self” med bakgrunn i erfaringer fra sin empatisk-introspektive metode og ønsket om en mer erfaringsnær teori (Kohut, 1977, s. xiii-xiv).

Narsissistiske personligheter ble av Kohut forstått som personer som hadde opplevd grunnleggende svikt i sine tidligere speilings-, idealiserings- og tvillingbehov. Han tok dermed et steg bort ifra Freuds konfliktmodell og over i en mangelmodell. Problemet var ikke tidligere konflikt nødvendigvis, men defekter i selvets struktur som følge av mangelfull empatisk respons i barndommen. Pasienten hadde opplevd svikt på et tidlig stadium og beskyttet seg nå mot retraumatisering ved å vende seg bort fra potensielle selvobjekter til en illusjon om selvtilstrekkelighet. Dersom svikten hadde vært uttalt, kunne personen oppleve hva Kohut kalte horisontal splitt (fortrengning av grandiositeten), ved mindre uttalt svikt hva han kalte vertikal splitt (avspaltning av grandiositeten). Han anslo at sistnevnte gruppe utgjorde flest pasienter, og denne symptomatologien var også lettere å oppdage enn pasienter med typisk horisontal splitt. Lidelser i selvet eller narsissistiske forstyrrelser var en egen type patologi som krevde en annen type behandlingstilnærming, hevdet Kohut, enn de klassiske overføringsnevrosene, som psykoanalysen fortrinnsvis hadde beskjeftiget seg med.

Kohut tenkte seg at gjennom *optimal frustrasjon*, det vil si ikke-traumatiserende responser i barnets omgivelser (som bryter med barnets arkaiske krav om full perfeksjon), oppstod kjerneselvet gjennom en prosess han kalte *forvandlende internalisering* (”transmuting internalization”), hvor selvet gradvis utviklet spenningsregulerende psykisk struktur. Eller sagt på en annen måte: Selvet overtok funksjoner som det tidligere var avhengig av andre (selvobjektene) for å utføre (St.Clair, 2000). Målet var økt spenningsregulerende kapasitet i selvet. Kohut tenkte seg at optimal frustrasjon og forvandlende internalisering var nøkkelprosesser for å forstå hvordan selvet utvikler seg.

Kohut brukte en batterimetafor og så for seg selvet som bestående av to poler, en grandios pol og en idealiserende pol. Til sammen utgjorde disse det bipolare selv. Siden har det vært en del

uenighet blant selvpsykologer om man også skulle tilføye en tredje pol, en tvillingpol, slik at man dermed fikk et tripolart selv. Uenigheten har sin bakgrunn i at Kohut i sin siste bok, "How Does Analysis Cure?", skriver at selvet har tre bestanddeler ("constituents") og innfører her tvillingbehov som en mer selvstendig enhet, i stedet for hans tidligere teori om at dette var en undergruppe av speilingsbehov (Kohut, 1984, s. 192). Hvorvidt denne endrede vektleggingen medfører at man nå opererer med et tripolart selv fremfor et bipolart, er fortsatt et uavklart spørsmål innen selvpsykologien. Karterud har for eksempel valgt å snakke om et tripolart selv (Karterud, 1997a, s. 22). Andre snakker om et multidimensjonalt selv (Karterud, 1997b, s. 60). Kohut selv snakker meg bekjent aldri om mer enn to poler i selvet. Jeg velger å forholde meg til det bipolare selv, som var den formuleringen Kohut selv brukte.

Kohut tenkte seg at den grandiose polen utviklet seg noe tidligere enn den idealiserende polen, rundt 2-4 år for den grandiose og rundt 4-6 år for den idealiserende polen. Han tenkte seg at den grandiose polen var sentrum for våre ambisjoner, mens den idealiserende polen var sentrum for våre idealer og verdier. I tillegg tenkte han seg at det oppstod en spenningsbue ("tension arch") mellom disse to polene og at denne var sentrum for våre talenter og ferdigheter. Spenningsbuen skulle gi selvet et dynamisk element og sørge for at selvets iboende potensialer kunne bli satt ut i handling. Til sammen utgjorde disse to polene sammen med spenningsbuen selvet.

Kohut hadde to definisjoner av selvet. I den første definisjonen, som han kalte selvet i snever forstand, anså han selvet som et *innhold* i det psykiske apparat, som summen av selvrepresentasjoner i id, ego og superego (Kohut, 1971). Denne definisjonen var langt på vei i tråd med eksisterende egopsykologi. I hans andre definisjon, selvet i vid forstand, anså han selvet som en *agent*, som sentrum for våre opplevelser (Kohut, 1977). Det er særlig denne siste definisjonen av selvet som har vært gjenstand for stor kontrovers og som på mange måter tok Kohut og selvpsykologien et langt skritt bort fra daværende psykoanalytiske teori og dermed markerte selvpsykologien mer som en selvstendig gren av psykoanalysen.

Selvpsykologien handler i stor grad om selvets (eller kjerneselvets) utvikling. I dette prosjektet avslører retningen en dyp respekt for pasientens ofte mislykkede, men samtidig håpefulle forsøk på å fortsette å strebe mot vekst til tross for gjentatte nederlag (Mitchell & Black, 1995, s. 163). Samtidig handler selvpsykologien om hvordan terapeuten gjennom sin

empatiske holdning kan legge til rette for at pasienten skal kunne gjenoppta det Kohut kaller *kjerneselvets iboende handlingsprogram*, hvor selvet streber mot:

”...the realization of its own specific programme of action – a programme that is determined by the specific intrinsic pattern of its constituent ambitions, goals, skills and talents, and by the tensions that arise between these constituents.” (Kohut & Wolf, 1978, s. 414).

Jeg vil nå vende meg mot selvobjektbegrepet og dets utvikling gjennom Kohuts forfatterskap.

Utviklingen av selvobjektbegrepet

I det følgende vil jeg foreta et nærmere studium av Kohuts viktigste teoretiske bidrag for å belyse selvobjektbegrepet, dets betydning, dets bruk og dets utviklingslinje. Jeg vil legge hovedvekten på Kohuts tre bokutgivelser, men også berøre hans viktigste artikler.

Forløpere til selvobjektbegrepet

Vi kan ane forløperne til selvobjektbegrepet allerede flere tiår før Kohut første gang lanserte det i 1971. I en artikkel fra 1950 skriver han om musikkens psykologiske virkninger i ”On the Enjoyment of Listening to Music” (Kohut & Levarie, 1950). Evnen til å nyte musikk forklarer han som evnen til å møte lydenes verden uten hjelp av noen slags formuleringsprosess og uten en logikk uttrykt i et billedspråk. Musikken kan skape fellesopplevelse og gi befrielse fra ensomheten på en måte som virker styrkende for den enkelte. Kohut snakker om spenningstilstander, om oppbygging av energi og utløsning av energi, og han trekker linjer til spedbarnet og dets møte med verden utenfor. Musikk kan forvandle kaos til orden, den kan skape en atmosfære hvor dypere forvandlinger av energi kan finne sted og gi plass for den ekstatiske fryd (Kohut & Levarie, 1950). Tanken om spenningstilstander, om harmoni og likevekt, om fellesskap og om forvandling av energier viser konturene av den begynnende selvpsykologi. I tillegg beskriver Kohut i denne artikkelen hvordan lytteren ikke differensierer klart mellom seg selv og omverdenen når han opplever musikken, men hvor lydene derimot oppleves som deler av ham selv ettersom de skaper resonans i hans eget følelsesregister.

Det var imidlertid narsissismen som skulle føre Kohut et avgjørende skritt videre i syntetiseringen av den nye teorien. I ”Forms and Transformations of Narcissism” fra 1966 tar Kohut et oppgjør med tendensen til å betrakte narsissisme som noe patologisk eller ufordelaktig; han mener at denne tendensen skyldes den vestlige sivilisasjons altruistiske verdisystem (Kohut, 1966, s. 243-244). Kohut argumenterer mot den klassiske oppfatningen om at en person måtte forlate den narsissistiske posisjon for å kunne bli i stand til ekte objektkjærlighet. I stedet lanserer han tanken om at narsissisme har en egen utviklingsvei (eller to for å være presis: utviklingen av det narsissistiske selv og utviklingen av det idealiserte foreldreimago), og narsissismen kan transformeres til mer eller mindre modne former.

Han tar utgangspunkt i Freuds begrep om *primærnarsissisme* og spedbarnets opplevelse av moren og omverdenen. Ettersom distinksjonen mellom selvet og den andre (”*I-you differentiation*”) ennå ikke er etablert, har spedbarnet en forventning om å kunne kontrollere moren på samme måte som en voksen person forventer å kunne kontrollere sin egen kropp (Kohut, 1966, s. 245-246). Denne formuleringen om forventet kontroll over den andre er umiskjennelig lik definisjonen av selvobjekt, som Kohut lanserer i ”The Analysis of the Self” fem år etter.

Primærnarsissismen i barnet differensieres i det narsissistiske selvet og det idealiserte foreldreimago, tenker Kohut seg, som følge av utviklingspress i barnet i kombinasjon med morens ikke-perfekte håndtering av barnet (Kohut, 1966, s. 246). Disse skuffelsene fører til spenningstilstander og driver barnet til å skape nye strukturer og representasjoner som skal ivareta perfeksjonen, både utenfor barnet i det idealiserte foreldreimago og i barnet i det narsissistiske selvet. Målet er at barnets driftsmessige krav skal modifiseres og temmes, og gjennom internaliseringsprosesser i siste instans føre til dannelsen av ”*drive-regulating psychic structure*” (Kohut, 1966, s. 248). Dermed økes gradvis barnets evne til driftsregulering. Evnen til å motstå narsissistiske krenkelser og skamfølelser i voksen alder økes tilsvarende som følge av ”*the homeostatic narcissistic equilibrium of the personality*” (Kohut, 1966, s. 255). Kohut tenker seg at kreativitet, empati, aksept av livets forgjengelighet, humor og visdom utgjør modne psykologiske konfigurasjoner som har en høy grad av differensiering og som er transformasjoner av den opprinnelige narsissismen (Kohut, 1966, s. 257). Han sier videre at det kreative individ for eksempel i den kreative prosess er *psykologisk*

mindre adskilt fra sine omgivelser enn det ikke-kreative individ (Kohut, 1966, s. 259). Rester av narsissismen eksisterer fortsatt, også i den modne og høyt utviklede personlighet, og dette kommer til uttrykk i manglende jeg-du-differensiering (uklare selvgrenser). Den oppmerksomme og kritiske leser vil muligens stusse over Kohuts påstand om at det kreative individ er mindre adskilt fra sine omgivelser enn det ikke-kreative. Man kunne kanskje tenke seg at det kreative individ tvert imot har klart definerte grenser til omverdenen som noe av selve grunnlaget og forutsetningen for den kreative prosess. Kohut tenker seg imidlertid at jeg-du-barrièren ikke er klart definert og at intensiteten hos det kreative individ gjør ham særlig oppmerksom på sine relevante omgivelser, som om han blir mer eller mindre ett med både sitt arbeid og sine omgivelser, og Kohut fortsetter:

”The indistinctiveness of “internal” and “external” is familiar to all of us in our relationship to the surrounding air which, as we take it in and expel it, is experienced by us as part of our selves, while we hardly perceive it as long as it forms a part of our external surroundings.” (Kohut, 1966, s. 259).

Kohut beskriver allerede her fenomenet som han siden refererer til som selvobjekt.

I en artikkel to år senere viderefører Kohut tankene om transformasjoner av narsissismen og lanserer nå en begynnelse på en mer systematisk psykoanalytisk tilnærmingstype til individer som lider av hva han kaller for narsissistiske personlighetsforstyrrelser (dette må ikke forveksles med narsissistisk personlighetsforstyrrelse i diagnosesystemet DSM-IV, som er en snevrere personlighetskonfigurasjon, basert på adferdskriterier). I denne artikkelen lanserer han også de to typene av narsissistiske overføringer: speiloverføringen og den idealiserende overføring (Kohut, 1968, s. 87-88). Han har nå erstattet det narsissistiske selv med *det grandiose selv*, som i kombinasjon med *det idealiserte foreldreimago* til sammen utgjør de to veiene narsissismen kan ta for å bevare perfeksjonen i barnets møte med *”the unavoidable shortcomings of maternal care”* (Kohut, 1968, s. 86). Disse strukturene modifiseres videre til spenningsregulerende psykisk struktur. Hvis imidlertid barnet utsettes for alvorlige narsissistiske traumer, vil det grandiose selvet bevare sin arkaiske form og fortsette å fremme sine arkaiske krav også i den voksne personlighet. Tilsvarende vil barnet dersom det utsettes for traumatiske skuffelser fra en beundret voksen, heller ikke omdanne det idealiserte foreldreimago til spenningsregulerende struktur:

"...then the idealized parent imago, too, is retained in its unaltered form, is not transformed into tension-regulating psychic structure but remains an archaic, transitional object that is required for the maintenance of narcissistic homeostasis." (Kohut, 1968, s. 87).

Dette er (meg bekjent) første gang Kohut bruker et begrep om hva han senere vil kalle selvobjekt: et *arkaisk overgangsobjekt*, som er nødvendig for å opprettholde den narsissistiske likevekten hos narsissistiske personligheter som har opplevd traumatisk skuffelse fra en idealisert voksen. I mangel av egne spenningsregulerende strukturer søker vedkommende til et arkaisk overgangsobjekt som fyller denne funksjonen:

"...his psyche remains fixated on an archaic object imago, and the personality will later, and throughout life, be dependent on certain objects in what seems to be an intense form of object hunger." (Kohut, 1968, s. 89).

Gjennom den idealiserende overføringen og analysering av de fortrenkte narsissistiske impulser tenkte imidlertid Kohut seg at man kan oppnå en øket grad av bevissthet rundt det arkaiske objektets funksjon og gjenoppta utviklingen der hvor den stoppet opp (ble fiksert). Fremskritt kunne blant annet komme til syne i analysandens økende evne til å utholde analytikers fravær og akseptere analytikers uunngåelige empatiske svikt (Kohut, 1968, s. 94-95).

"The Analysis of the Self" (Kohut, 1971)

Første gang begrepet selvobjekt dukker opp i Kohuts forfatterskap er i hans første bokutgivelse "The Analysis of the Self" (Kohut, 1971). Kohut hevder at narsissisme (selvkateksering) ikke utelukker relasjoner til objekter. Tvert imot hevder han at relasjoner til objekter finner sted i noen av de mest intense narsissistiske opplevelser. I denne forbindelse tar han i bruk selvobjektbegrepet for første gang i forordet av boken:

"... some of the most intense narcissistic experiences relate to objects; objects, that is, which are either used in the service of the self and of the maintenance of its instinctual

investment, or objects which are themselves experienced as part of the self. I shall refer to the latter as self-objects.” (Kohut, 1971, s. xiv).

Legg merke til at Kohut her i 1971 skriver ”selv-objekt” med bindestrek. Denne bindestreken utgjør en betydningsforskjell fra ”selvobjekt” uten bindestrek (Tønnesvang, 2002a, s. 22-25). (For å unngå forvirring vil jeg i det følgende referere til ”selvobjekt” uten bindestrek bortsett fra i direkte sitater.) Jeg kommer straks tilbake til denne distinksjonen.

Kohuts første definisjon av selvobjekt handler altså om hvordan objektene brukes i narsissistiske relasjoner (i motsetning til objektrelasjoner). Objektene brukes enten i selvets tjeneste og til opprettholdelse av driftsmessig investering, eller objektene blir selv opplevd som en del av selvet. Det synes som om Kohut i denne formuleringen snakker om en gradsforskjell i styrken av selvobjektoverføringen. Den kan være mildere, brukt i selvets tjeneste og til opprettholdelse av driftsmessige investeringer, eller den kan være sterkere, objektene blir erfart som en del av selvet. Denne gradsforskjellen videreføres senere i boken hvor han snakker om tre typer av speiloverføringer (som jeg kommer tilbake til).

Utgangspunktet synes klart og tydelig: dette gjelder ikke alle relasjoner (eller opplevelser), men de som er preget av en særlig måte å forholde seg til objektet på, hvor objektene brukes i selvets tjeneste, og hvor målet er narsissistisk likevekt. Det er altså den narsissistiske overføringen som Kohut løfter frem.

Jeg vil her bare kort kommentere til Kohuts første definisjon av selvobjekt at enkelte forfattere har oppfattet hans formulering om ”latter” (sistnevnte) å henvise til siste del av definisjonen, hvor objektene oppleves som en del (en forlengelse) av selvet. Dette er den mer arkaiske formen, som i så fall begrepet synes å forbeholdes for. Jeg mener allikevel å ha belegg for å lese Kohuts definisjon slik at ”latter” henviser til begge formene (både mildere: i selvets tjeneste, og mer arkaisk: som en forlengelse), ettersom dette samsvarer med slik selvobjektbegrepet forstås senere i boken og senere i forfatterskapet. Også Karterud synes å forstå definisjonen på denne måten (Karterud, 1995, s. 70). Det synes også å være slik Kohut har intendert definisjonen når han i en artikkel fra 1979 henviser til denne første definisjonen av selvobjekt: ”[Selbstobjekte sind Objekte,] die entweder im Dienste des Selbst...benutzt werden oder...als Teil des Selbst erlebt werden.” (Kohut, 2000b, s. 186)¹. Motsetningen til

---

¹ ”Selvobjekter er objekter som enten benyttes i selvets tjeneste eller som oppleves som en del av selvet.” (Min oversettelse.)

selvobjekt blir da objektbegrepet, hvordan objekter kan besettes med psykisk energi uten at narsissistisk regulering er med i bildet.

De to definisjonene av selvet er allerede nevnt. I ”The Analysis of the Self” defineres selvet i snever forstand som: *”...a content of the mental apparatus. While it is thus not an agency of the mind, it is a structure within the mind...”* (Kohut, 1971, s. xv). Selvet består av selvrepresentasjoner i id, ego og superego (i motsetning til objektrepresentasjoner), og disse utgjør et innhold i det mentale apparat. Kohut skriver at selvet er en psykoanalytisk abstraksjon som er mer erfaringsnært enn for eksempel begrepet personlighet, som han mener hører innenfor et annet, og mer sosialpsykologisk, teoretisk rammeverk (Kohut, 1971, s. xiv-xv).

Denne snevre definisjonen av selvet som psykisk innhold (i samsvar med eksisterende egopsykologi) endrer seg imidlertid i Kohuts neste bok, ”The Restoration of the Self” (Kohut, 1977). Nå er selvet ikke lenger bare å forstå som et innhold i det psykiske apparat, men nå også som en agent, et sentrum for opplevelse. Dette skiftet i teori er betydningsfullt for fjerningen av bindestreken i ”selv-objekt” (som imidlertid fant sted etter utgivelsen av ”The Restoration of the Self”). I forbindelsen med utgivelsen av en artikkel Kohut skrev sammen med Ernest Wolf (Kohut & Wolf, 1978) skrev han et brev til redaktøren for tidsskriftet hvor han bad om at bindestreken ble fjernet. Den viktigste grunnen til dette angav Kohut som følger:

”The concept of the selfobject is, as you undoubtedly realize, of central importance in the psychoanalytic psychology of the self. By spelling the word without a hyphen we feel that we give expression to a significant firming of this concept – that we express more unambiguously the fact that we are here dealing not with an ad-hoc construct but with a viable concept which we hope will find an enduring place in analytic thought.” (Kohut, 1994, s. 372).

Sitatet uttrykker at selvobjektbegrepet har fått en sterkere plass innenfor Kohuts selvpsykologiske rammeverk. Det er ikke lenger snakk om selvobjekter som midlertidige relasjoner til objekter for å styrke selvet (ad-hoc-konstruksjon), men en endret vektlegging av selvets uunngåelige og bestandige forbindelse til sine selvobjekter. Selvobjektene er ikke lenger noe man kan utvikle seg bort fra, de er alltid til stede, noe selvet hele livet vil være

både forbundet med og avhengig av. Når bindestreken fjernes, er det som om selvet knyttes nærmere objektet, også i teoretisk forstand.

La oss vende tilbake til "The Analysis of the Self". I sine innledende bemerkninger skriver Kohut om den patologi som kjennetegner narsissistiske pasienter:

"These patients are suffering from specific disturbances in the realm of the self and of those archaic objects cathected with narcissistic libido (self-objects) which are still in intimate connection with the archaic self (i.e., objects which are not experienced as separate and independent from the self)." (Kohut, 1971, s. 3).

Selvobjektene er hos denne pasientgruppen bundet til hva Kohut kaller det arkaiske selv, de er *fiksert* til arkaiske selvkonfigurasjoner, som enten er lokalisert i selvet (arkaisk grandiositet) eller i de narsissistisk katekserte arkaiske objektene. Konsekvensen blir en manglende integrering i personligheten, tenker Kohut seg, som igjen gir seg utslag i manglende modenhet i den voksne personligheten og svekkede realistiske aktiviteter som følge av frembrudd av arkaiske strukturer og deres arkaiske krav. Kohut trekker en analogi til den klassiske psykoanalytiske modellen av fortrenkte, ubevisste truende impulsers (ids) frembrudd i bevissthetsområdet som grunnlag for overføringsnevrosene. Hvor fortrenkte ubevisste impulser truer egos likevekt og kan føre til overføringsnevrosener, truer arkaiske selvstrukturer den narsissistiske likevekten og kan føre til narsissistiske forstyrrelser i selvet (Kohut, 1971, s. 3-4).

Egos angst, sier Kohut, knytter seg til økende bevissthet om det modne selvets sårbarhet. Det frykter enten midlertidig *fragmentering* av selvet (fragmenteringsangst) eller frembruddet ("intrusions") av enten subjektbundet grandiositet eller *"archaic narcissistically aggrandized self-objects"* (Kohut, 1971, s. 20). Hovedkonsekvensen vil kunne bli en manglende evne hos personen til å kunne *regulere selvfølelsen*, samt gi symptomatiske utslag som engstelig grandiositet, forlegenhet, skam, hypokondri, depresjon. Dette er resultat av manglende spenningsregulerende psykisk struktur. Selvobjektene sørger for at den narsissistiske balansen opprettholdes: *"... the narcissistic equilibrium depends on the analysand's narcissistic relationship to an archaic, narcissistically experienced, prestructural self-object..."* (Kohut, 1971, s. 90). Selvobjektene er prestrukturelle fordi de tas i bruk i mangel av egen struktur hos personen selv; de kommer forut for strukturen, og de fungerer som en erstatning for den.

Kohut definerer narsissisme:

"...not by the target of the instinctual investment (i.e., whether it is the subject himself or other people) but by the nature or quality of the instinctual charge. The small child, for example, invests other people with narcissistic cathexes and thus experiences them narcissistically, i.e., as self-objects. The expected control over such (self-object) others is then closer to the concept of the control which a grownup expects to have over his own body and mind than to the concept of the control which he expects to have over others." (Kohut, 1971, s. 26-27).

Det er altså ikke målet for den driftsmessige investeringen som avgjør om den andre oppleves narsissistisk (om den andre oppleves som selvobjekt) eller ikke, men derimot typen av driftsmessig investering (kateksering), dens kvalitet eller karakter. Det er med andre ord hvilken *funksjon* den andre har som er avgjørende, ikke hvem den andre er. Den forventede kontroll over den andre i slike tilfelle er tilsvarende den kontroll man ville kunne forvente å ha over egen kropp. Objektet oppleves med andre ord som en forlengelse av selvet.

Målet er at det grandiose selvet og det idealiserte foreldreimago gjennom utviklingen gradvis internaliseres ("transmuting internalization") og blir en del av spenningsregulerende psykisk struktur. Ved traumatiserende narsissistiske krenkelser eller skuffelser beholder imidlertid disse arkaiske strukturene sin opprinnelige form og fortsetter å fremme sine arkaiske krav. Den andre blir nødvendig som et arkaisk overgangs-selvobjekt ("*archaic, transitional self-object*") i et ledd for å kunne bevare individets narsissistiske likevekt (Kohut, 1971, s. 28). Hvor psyken blir fiksert til arkaiske selvobjekter, vil personen kunne utvikle en intens form for *objekthunger*, hvor den totale avhengigheten av disse objektene skyldes at de skal erstatte manglende segmenter i den psykiske strukturen:

"They are not objects (in the psychological sense of the term) since they are not loved or admired for their attributes, and the actual features of their personalities, and their actions, are only dimly recognized. They are not longed for but are needed in order to replace the functions of a segment of the mental apparatus which had not been established in childhood." (Kohut, 1971, s. 45-46).

Det settes med andre ord et klart skille mellom selvobjekter og objekter (sanne objekter). Objektet blir ikke verdsatt i seg selv, men blir brukt som nødvendige erstatninger for manglende struktur. Objektkjærlighet og narsissisme er uavhengige prosesser og fenomener, og de har ulike utviklingslinjer: en som går fra autoerotisme via narsissisme til objektkjærlighet, og en som går fra autoerotisme via narsissisme til høyere former og transformasjoner av narsissisme (Kohut, 1971, s. 220).

Som jeg så vidt har vært inne på, snakker Kohut om tre forskjellige typer av speiloverføringer, som adskiller seg fra hverandre i utviklingsgrad og pasientens opplevelse av analytiker: *sammensmeltningsoverføringen* ("merger") er den mest arkaiske, hvor analytiker oppleves som en forlengelse av pasientens grandiose selv; *alter-ego-* eller *tvillingoverføringen* er mindre arkaisk, her oppleves analytiker ("the narcissistically cathected object") som lik det grandiose selv; og til slutt *speiloverføringen i snever forstand*, den minst arkaiske av de tre, hvor analytiker oppleves som separat fra pasientens grandiose selv, men hvor han kun er viktig og blir akseptert av pasienten i den grad han opptrer i samsvar med behovene og forventningene til det reaktiverte grandiose selv (Kohut, 1971, s. 114-116). Disse tre overføringstypene svarer til hvor utviklet det grandiose selv er og svarer dermed også til hvor alvorlig fikseringene er.

Speiloverføringene utgjør altså den ene hovedtypen av narsissistiske overføringer. Disse relaterer seg alle til aktivering av det grandiose selv. Den andre hovedtypen er de *idealiserende overføringene*, som refererer til den terapeutiske aktivering av det omnipotente objekt (det idealiserte foreldreimago), hvor den andre oppleves som et arkaisk, rudimentært (overgangs) selvobjekt (Kohut, 1971, s. 37). Objektet som besettes med narsissistisk libido brukes som selvobjekt av personen på grunn av manglende psykisk struktur. Denne typen libidinøs investering har et *midlertidig* ("transitional") preg (Kohut, 1971, s. 33-34). De arkaiske idealiserende katekseringene modifiseres (temmes, nøytraliseres, differensieres) gjennom passasjen gjennom det idealiserte selvobjektet (Kohut, 1971, s. 43). Tanken er at optimal frustrasjon skal frigjøre personen fra behovet for slike selvobjekter.

På samme måte som speiloverføringene varierer i styrke og utviklingsnivå, vil de idealiserende overføringene kunne variere fra primitive til modnere former; Kohut snakker om arkaiske og mindre arkaiske former for idealiserende overføringer. Kohut argumenterer for at den overvurdering eller overestimering av objektet som for eksempel finner sted i en

forelskelse er en funksjon av narsissistisk libido, i motsetning til ekte objektkjærlighet. Ved ekte objektkjærlighet er den idealiserende komponenten underordnet hva Kohut kaller *"the dominant libidinal object cathexes"* (Kohut, 1971, s. 76). Her oppleves objektet klart adskilt fra selvet: *"...acknowledged as a center of initiative – of independent perception, thought, and action"* (Kohut, 1971, s. 76). Ved objektkjærlighet bevarer man kontakten med objektets realistiske aspekter. Når den andre oppleves som selvobjekt, mister man altså disse aspektene av syne, i sterkere eller svakere grad, som en funksjon av narsissistisk libido.

Det virker som om Kohut i *"The Analysis of the Self"* først og fremst bruker selvobjektbegrepet for de idealiserende overføringene. Han snakker om det idealiserte selvobjektet, ikke det speilende selvobjektet. Hans innledende definisjoner av selvobjektbegrepet utelukker imidlertid ikke at objektets varierende grad av empatisk respons i speiloverføringen også kan inneha rollen som selvobjekt. De tre typene av speiloverføringer for eksempel viser hvordan den andre (analytiker) mer eller mindre oppleves som en forlengelse av personens selv, helt i tråd med Kohuts definisjoner av selvobjekt. Allikevel betegnes ikke den andres speilende funksjon som selvobjekt. Hvorfor Kohut bruker selvobjekt kun for de idealiserende overføringene, er for meg uklart. Han sier at de to typene kan flyte over i hverandre, uten at dette nødvendigvis forklarer begrepsbruken. Imidlertid finner jeg i boken ett eksempel på at den andre får status som selvobjekt (mer presist: den andre fyller selvobjektfunksjoner) også i speiloverføringen, i en anbefaling om terapeutisk teknikk i forhold til blant annet å håndtere situasjoner preget av liten fremdrift i den analytiske prosess, hvor formålet er å gjenopprette en narsissistisk speiloverføring:

"If the analysand's fears cause him unwarranted discomfort or if they protractedly interfere with his ability to attempt to re-engage (the interest of) the archaic self-object in the remobilized grandiose self, then it is helpful for the analyst to explain the significance of the initial impasse to the patient." (Kohut, 1971, s. 134).

Det er interessant å merke seg at i den danske oversettelsen av *"The Analysis of the Self"* (Kohut, 2000a) er selvobjekt i denne passasjen erstattet med selv:

"Hvis analysandens angst giver ham alt for mange gener, eller hvis de i længere tid forstyrrer hans evne til at forsøge at genindrage det arkaiske selv ('s interesse) i det

remobiliserte grandiose selv, er det en hjelp, hvis analytikeren forklarer patienten betydningen af dette første dødvande.” (Kohut, 2000a, s. 122).

Hvorvidt det er en tilfeldighet at selvobjekt her er erstattet med selv, om det er resultat av dårlig oversettelse, eller om det ligger andre motiver bak denne endrede begrepsbruken, er vanskelig å konkludere definitivt om. Ønske om en konsistent bruk av begrepet, hvor selvobjekt kun brukes for idealiserende overføringer, kan være årsaken til at selvobjekt er erstattet med selv i den danske oversettelsen. Hvorfor selvobjektbegrepet i dette sitatet i originalteksten også knyttes til speiloverføringen, er for meg også uklart. Men det kan muligens bære bud om hva som skal komme, hvor selvobjektbegrepet får et utvidet virkeområde og brukes om både idealiserende overføringer og speiloverføringer.

Oppsummering

Det kan virke som om selvobjektbegrepet først og fremst refererer til ytre objekter som besettes med narsissistisk libido, og dette skjer ved aktivering av det omnipotente objekt (idealiserende overføring). Tidlige fikseringer eller manglende tilgang til idealiserbare objekter i barndommen vil gjøre at personen søker etter allmektige objekter som en kilde til styrke for personens selv som ivaretar den narsissistiske likevekt. Aktivering av det grandiose selv vil tilsvarende føre til at objekter brukes for å fylle speilingsbehov hos personen (speiloverføring). Mangelfull empatisk respons i kritiske faser av utviklingen kan gjøre at personen søker objekter som kan fylle hans narsissistiske behov (utvikler objekthunger).

Når objektet oppleves narsissistisk (besettes med narsissistisk libido), fungerer objektet som et selvobjekt (idealiserende overføring). Da mister man av syne realistiske aspekter ved objektet (i sterkere eller svakere grad), ettersom vedkommende kun anerkjennes for sin evne til å møte narsissistiske behov. Selvobjektet fungerer som en nødvendig erstatning for manglende spenningsregulerende psykisk struktur. Gjennom optimal frustrasjon kan imidlertid forvandlende internalisering finne sted, og da blir personen i sterkere grad i stand til å utholde fraværet av selvobjekter, ettersom han selv opparbeider strukturer som ivaretar de samme selvobjektfunksjonene; personen utvikler en større grad av uavhengighet og autonomi fra selvobjektene og blir dermed mer fleksibel i sin fungering.

Selvobjektet har derfor karakter av midlertidighet, som et redskap som er nødvendig for å nå et mål, men hvor det endelige målet er å frigjøre seg fra redskapet.

Idealiserte selvobjekter og speilende selvobjekter

I en artikkel ett år etter utgivelsen av "The Analysis of the Self" tar Kohut for seg den særegne formen for menneskelig aggresjon som han kaller for *narsissistisk raseri* (Kohut, 1972). Narsissistisk raseri er noe annet enn sunn selvhevdelse eller hva han kaller konstruktiv aggresjon, som er kontrollert og styrt av ego. Narsissistisk aggresjon derimot er ikke styrt av ego, men oppstår som en reaksjon på en alvorlig narsissistisk krenkelse og den har sin rot i arkaisk narsissisme. Raseriet oppstår når selvet eller (det idealiserte) objektet mislykkes i å leve opp til de arkaiske, absoluttistiske forventninger om perfeksjon. Den andre, fienden, sees ikke lenger som "*an autonomous source of impulses, but as a flaw in the narcissistically perceived reality*" (Kohut, 1972, s. 386). Ønske om hevn og gjenopprettelse kjennetegner det narsissistiske raseriet.

Kohut viderefører bruken av selvobjektbegrepet fra "The Analysis of the Self" og snakker flere ganger om det omnipotente selvobjektet og det grandiose selvet. Begrepet selvobjekt brukes også her i utgangspunktet først og fremst om den idealiserende overføringen (idealisert selvobjekt) og ikke speiloverføringen. Imidlertid går Kohut i denne artikkelen lenger og begynner nå å bruke selvobjektbegrepet om den betydning den andre (objektet) har for selvet også i sin speilingsfunksjon. Kohut sier at individer som har behov for en absoluttistisk kontroll over sitt miljø for å opprettholde sin selvfølelse og sitt selv: "*... depends on the unconditional availability of the approving-mirroring functions of an admiring self-object, or on the ever-present opportunity for a merger with an idealized one*" (Kohut, 1972, s. 386). Selvobjekt brukes nå om begge typer av overføringer: "*... unforgiving fury which arises when the control of the mirroring self-object is lost or when the omnipotent self-object is unavailable*" (Kohut, 1972, s. 386-387). Selvobjektet kan speile selvet eller selvobjektet kan være idealisert.

”The Restoration of the Self” (Kohut, 1977)

Med Kohuts andre bokutgivelse, “The Restoration of the Self”, tar selvpsykologien et avgjørende steg i retning av en mer selvstendig gren av psykoanalysen. Flere av de tidligere begrepene gis nye navn, og det selvpsykologiske fokus utvides kraftig. På denne måten distanserer Kohut seg nå fra den klassiske psykoanalysen i langt større grad enn i sin forrige bokutgivelse. Det skarpe skillet mellom overføringsnevroser og selvlidelser fra Kohuts forrige bok bevares til en viss grad fortsatt, men nå er en forståelse av selvlidelsene avgjørende for å forstå overføringsnevrosene fullt ut:

”...I assert the necessity for an expansion of the psychoanalytic outlook, for a complementary theory of the self which both enriches our conception of the neuroses and is indispensable for an explanation of the disorders of the self...” (Kohut, 1977, s. xviii-xix).

Kohut argumenterer for at selvpsykologien tilfører psykoanalysen en større grad av kompleksitet og forklaringskraft, hvor han hevder at de tradisjonelle begrepene er utilstrekkelige og mangelfulle. Videre uttrykker han gjennom to metaforer hvordan en forståelse av narsissistiske personlighetslidelser kun med klassiske psykoanalytiske begreper ville bli som:

”...the attempt to explain, within the framework of aesthetics, the beauty or ugliness of a painting by examining the types and distribution of the pigments used by the painter; or, within the framework of literary criticism, to attempt to explain the success or failure of a novel by determining the vocabulary or sentence structure.” (Kohut, 1977, s. 70-71).

Selvpsykologien påstås dermed å være det teoretiske rammeverk som skal gjøre psykoanalytikerens eller tilsvarende kunstkritikerens eller litteraturkritikerens i stand til å fange sitt objekts egentlige essens.

”The Restoration of the Self” er en bok full av begrepspar (dikotomier). Kohut snakker for eksempel her om to typer aggresjon (Kohut, 1977, s. 120-121), to typer angst (Kohut, 1977, s.

102), to typer drømmer (Kohut, 1977, s. 108-109) og to typer objekter (Kohut, 1977, s. 84). Det første av begrepene har som regel den klassiske betydningen, mens det andre settes inn i en selvpsykologisk kontekst og gis en særskilt selvpsykologisk valør: narsissistisk raseri, fragmenteringsangst, selvtilstandsdrømmer og selvobjekt (i motsetning til objekt). I tillegg snakker han om to kilder til opplevelse av enhet: overfladisk og dyp (Kohut, 1977, s. 180), to typer av forstyrrelser i selvet: primær og sekundær (Kohut, 1977, s. 191), to faser i den analytiske terapiprosess: forstående og forklarende (Kohut, 1977, s. 142) og to typer splitt i selvet: horisontal og vertikal (Kohut, 1977, s. 176). Videre innfører han begreper om defensive og kompensatoriske strukturer (Kohut, 1977, s. 3). Det selvpsykologiske ordforrådet utvides i betydelig grad i denne boken, samtidig som den klassiske psykoanalytiske terminologien nedtones.

I forordet skriver Kohut at *selvobjekt* var "*the crucial theoretical concept*" som utvidet hans tidligere teorier om narsissisme (Kohut, 1977, s. xiii). Om begrepet snek seg inn i forordet i "*The Analysis of the Self*" ved en tilfeldighet, feies nå all tvil til side vedrørende dets plass i selvpsykologien, og begrepets status anerkjennes tydelig. Tilsvarende sier han at *selvobjektoverføringen* var hans "*most important empirical finding*" (Kohut, 1977, s. xiii). Erfaringer fra den empatisk-introspektive metode gjør at han går bort fra formuleringen om *den narsissistiske overføring* og erstatter den med *selvobjektoverføring*. Begrepsendringen er uttrykk for "*...a move toward a clearly defined psychology of the self...*" (Kohut, 1977, s. xiv).

Et annet tegn på at selvobjekt har inntatt en mer sentral rolle som forklarende begrep, er den økte forekomsten av begrepet i "*The Restoration of the Self*". Selvobjektbegrepet brukes langt hyppigere og benyttes også i flere begrepskonstellasjoner enn tilfellet var i "*The Analysis of the Self*". Noen ny definisjon av begrepet finner ikke sted, men som jeg allerede har vært inne på, definerer Kohut nå selvet i vid forstand: "*... as the center of the individual's psychological universe...*" (Kohut, 1977, s. 311). Dette har også betydning for selvobjektbegrepet. Selvet: "*...has become a center of initiative: a unit that tries to follow its own course.*" (Kohut, 1977, s. 245). Selvet er nå sentrum for våre opplevelser, en handlingsagent som gir livet retning, og selvet virker inn på alle sider ved våre liv: "*It is the central position of the self within the personality that accounts for its broad influence on our life...*" (Kohut, 1977, s. 282). Man kan hevde at selvet nå erstatter egos rolle som agent i tradisjonell terminologi. Videre tenker Kohut seg at et *kjerneselv* dannes tidlig i utviklingen:

"This structure is the basis for our sense of being an independent center of initiative and perception, integrated with our most central ambitions and ideals and with our experience that our body and mind form a unit in space and a continuum in time."
(Kohut, 1977, s. 177).

Definisjonen av selvet i vid forstand er mer vidtfavnende, men samtidig langt mindre presis, enn definisjonen av selvet i snever forstand. Kohut anerkjenner at begrepet kunne differensieres mer, for eksempel kunne selvet differensieres fra ulike selvrepresentasjoner, men Kohut mener at dette har lite for seg: *"...we will still not know the essence of the self as differentiated from its manifestations."* (Kohut, 1977, s. 311). Dermed synes det som om den noe mer flytende og vage selvdefinisjonen er bevisst valgt. Man kan selvsagt kritisere også den snevre selvdefinisjonen for å være for vag og upresis, men her gjøres det i hvert fall et forsøk på å spesifisere mer hva selvet er. Med den vide selvdefinisjonen er det som om man erkjenner at dette ikke lar seg gjøre, og man lar det i stedet stå åpent.

Selvet i snever forstand (som et mentalt innhold i det psykiske apparat) forlates imidlertid ikke helt ennå. Kohut snakker om at de to selvdefinisjonene henviser til henholdsvis selvpsykologi i snever forstand (snever selvdefinisjon: innhold) og selvpsykologi i vid forstand (vid selvdefinisjon: agent). Kohut tenker seg at analytiker bør *alternere* mellom disse to posisjonene (Kohut, 1977, s. xv). Hvordan Kohut ser for seg at denne alterneringen, eller vekslingen, mellom de to perspektivene skal finne sted, blir for meg noe uklart. Men hovedpoenget i denne sammenhengen er altså at han holder fast ved den mer tradisjonelle forståelsen av selvet, samtidig som han åpner opp for en ny og utvidet forståelse av selvet, hvor selvet kan sies å erstatte ego. I Kohuts siste bok skal vi se at den snevre definisjonen er forlatt fullstendig. Dette viser en gradvis utvikling av teorien, som også skal få betydning for selvobjektbegrepets utvidede plass.

Denne begrepsendringen, hvor selvet blir vektlagt i sterkere grad enn tidligere, medfører blant annet at driftene føres mer ut på sidelinjen som forklarende motivasjonsbegreper. Kohut sier klart at: *"...the drive experience is subordinated to the child's experience of the relation between the self and the self-objects..."* (Kohut, 1977, s. 80). En annen konsekvens av den økte vektleggingen av selvet er etter min oppfatning, som jeg allerede forsiktig har poengtert,

at selvobjektene blir tilsvarende mer sentrale, både som funksjon av at driftene skyves mer til side, men først og fremst som følge av selvets mer sentrale plass innenfor den nye teorien.

Gjennom et nærmere studium av en pasients seksuelle perversjoner hevder Kohut at selvobjektene kan være opprinnelig subjektorienterte, *selvobjekt*, eller de kan være objektorienterte, *selvobjekt* (Kohut, 1977, s. 173). Subjektorienterte *selvobjekter* inneholder fragmenter av det grandiose selv og kommer til uttrykk i ekshibisjonistiske aktiviteter, mens objektorienterte *selvobjekter* inneholder fragmenter av det idealiserte objekt og kommer til uttrykk i voyeuristiske aktiviteter (Kohut, 1977, s. 172-173). Tilsvarende hevder han at en persons seksuelle preferanser og aktiviteter avslører hva slags selvobjektbehov som ligger i bunn. For selvpsykologien er seksualitet, aggresjon, og ikke minst seksualisert aggresjon (manifestert for eksempel gjennom sadisme eller masochisme), *sekundære* fenomener (i motsetning til klassisk psykoanalyse, som betrakter seksualitet og aggresjon som primære biologiske drifter), mens selvobjektbehovene og selvets streben etter vekst er de *primære* (Kohut, 1977, s. 128).

Kohut presiserer at selvpsykologien skiller mellom: “...*objects that are experienced as part of the self (self-objects) from those that are experienced as independent from the self, as independent centers of initiative (true objects)*” (Kohut, 1977, s. 84). Skillet mellom selvobjekter og sanne objekter opprettholdes, uten at grensene mellom de to typene av objekter behandles i nevneverdig grad. Distinksjonen kan være utydelig ettersom objektene kan inneha selvobjektaspekter: “*self-object aspects of his love objects*” (Kohut, 1977, s. 188 note).

Kohut betegner fortsatt bruken av analytiker som selvobjekt som: “...*a precursory substitute for the not-yet-existing psychological structures.*” (Kohut, 1977, s. 32). Han betegner analytiker i denne funksjonen som *selvobjektanalytiker* (Kohut, 1977, s. 155). Tilsvarende kan foreldrene inneha rollen som *foreldreselvobjekter* (Kohut, 1977, s. 181). Og nå utvides også selvobjektfunksjonene til ikke-menneskelige objekter, som han kaller for *selvobjektsurrogater*:

“The transference material also alluded to the existence of earlier (prefetishistic) substitutes for the unreliable self-object: he used to simultaneously touch certain soft self-object surrogates (the silky rim of a blanket) and stroke his own skin (the lobe of

his ear) and hair, thus creating a psychological situation of merger with a nonhuman self-object that he totally controlled, and thereby depriving himself of the opportunity to experience the structure-building optimal failures of a human self-object.” (Kohut, 1977, s. 56).

Kohuts begrep for selvobjektsurrogater kan synes nærmest identisk (i hvert fall nært beslektet) med Winnicotts begrep om *overgangsobjekter* (Moore & Fine, 1990, s. 207), med den forskjellen at hos Kohut fyller objektet spesifikke selvobjektbehov. Begrepene er imidlertid neppe analoge ettersom de spinner ut ifra ulike teoretiske tradisjoner, og enkelte har argumentert for at de heller ikke kan oversettes på grunn av disse grunnleggende ulikhetene (Ornstein, 1998, s. 228 note). Poenget i denne sammenhengen er imidlertid at både ikke-menneskelige og menneskelige objekter kan fungere mer eller mindre tilfredsstillende *”in their role as self-objects”* (Kohut, 1977, s. 272).

Denne bruken av selvobjekter, som erstatning for manglende spenningsregulerende struktur, forutsetter tilsynelatende en umodenhet (mangel) i pasientens utvikling: Selvobjektene er nødvendige som erstatninger for egen struktur. Kohut tenker seg imidlertid at de *endopsykiske narsissistiske ressursene* hos en person aldri kan bli komplette, og personen vil alltid være avhengig av spillende og idealiserte selvobjekter:

”No implication of immaturity or psychopathology must, therefore, be derived from the fact that another person is used as a self-object – self-object relationships occur on all developmental levels and in psychological health as well as in psychological illness.” (Kohut, 1977, s. 188 note).

Avhengigheten av selvobjekter har derfor ikke lenger samme grad av midlertidighet. Selvobjektene er ikke noe man utvikler seg bort fra. Selvobjektavhengigheten er mer å betrakte som relativ, og dens tilstedeværelse på alle utviklingstrinn gjør at det har mindre for seg å betrakte den som umoden, primitiv eller patologisk. Med dette inntar selvobjektene en helt avgjørende plass livet igjennom, og man kan ikke lenger betrakte dem kun som nødvendige utviklingspassasjer i ervervelsen av spenningsregulerende psykisk struktur.

I *”The Restoration of the Self”* tar Kohut til orde for en endret oppfatning om forsvar og motstand i terapi, særlig for de narsissistiske personlighetslidelsene, hvor han hevder at

motstanden først og fremst handler om selvets forsøk på å overleve, hvor selvobjektene svikter i sin funksjon for selvet. Motstanden handler ikke om driftsønsker, men om: "*...the aspirations of the nuclear self – the need to confirm the reality of the self through the appropriate responses of the mirroring and of the idealized self-object*" (Kohut, 1977, s. 136). Motstand er uttrykk for det arkaiske kjerneselvets forsøk på å beskytte seg mot ny selvobjektsvikt og motiveres av desintegrasjonsangst (fragmenteringsangst) (Kohut, 1977, s. 136). Den kliniske implikasjonen blir at forsvar og motstand i terapi ikke bør konfronteres, men aksepteres og fortolkes som selvets forsøk på psykologisk overlevelse i fraværet av adekvat empatisk responderende selvobjekter.

Kohut hevder at aggresjonen som oppstår i en overføringssituasjon hverken er uttrykk for motstand eller noen negativ overføring i klassisk forstand, men oppstår enten som et resultat av en subjektiv opplevelse hos analysanden av empatiske nederlag fra analytikers side, eller den kan komme som resultat av:

"...revivals of reactions to empathy failures from the side of the self-objects of childhood (their lack of in-tuneness with the child), and the weight of the motivations resting on the past (frequently related to the psychopathology of the self-objects of childhood)." (Kohut, 1977, s. 115).

Et tydelig eksempel på hvilken destruktiv innflytelse patologiske selvobjekter kan ha på selvets utvikling, illustrerer Kohut i "The Two Analyses of Mr Z", som utkommer to år senere (Kohut, 1979), og som jeg straks skal komme tilbake til.

Til slutt vil jeg nevne at Kohut skriver at utviklingen av kronisk narsissistisk raseri er et resultat av en fragmentering av gledesfylt selvhevdelse, som igjen handler om at *selvet har mistet kontrollen over selvobjektet* (Kohut, 1977, s. 130). De ubevisste forventningene om at den andre skal opptre på bestemte måter (speilende) eller være på en bestemt måte (idealisert), altså at den andre opptrer i rollen som selvobjekt, uttrykkes nå som at selvet kontrollerer selvobjektet. Det er tap av denne kontrollen over selvobjektet som legger grunnen for narsissistiske krenkelser, og i siste instans, narsissistisk raseri. Det narsissistiske individs relasjon til selvobjektet er dermed ikke lenger kun et spørsmål om å ha en forventning om hvordan selvobjektet bør opptre og være, men også om å faktisk kunne kontrollere selvobjektet. Denne typen selvobjektsvikt vil være uttrykk for at mer arkaiske former for

selvobjektbehov er blitt frustrert, for eksempel at det snarere handler om sammensmeltningens behov enn speilingsbehov i snever forstand (Kohut, 1971, s. 114-116).

Oppsummering

Selvobjektbegrepet anerkjennes i "The Restoration of the Self" som den grunnleggende teoretiske oppdagelsen i selvpsykologien, mens selvobjektoverføringen anerkjennes som den viktigste empiriske oppdagelsen. Med Kohuts vide definisjon av selvet inntar selvobjektet en viktigere rolle enn tidligere. Selvobjektbehovene blir viktige ikke bare for å forstå selvlidelsene, men også for å forstå de klassiske overføringsnevrosene fullt ut. Selvobjektene har ikke lenger samme grad av midlertidighet, men fortsetter å eksistere på alle utviklingsnivåer livet igjennom. Komplette endopsykiske narsissistiske ressurser hos et individ er en illusjon, og selvobjektrelasjoner blir derfor noe som intet menneske kan gjøre seg ferdig med. *"Man does not live by bread alone."* (Kohut, 1977, s. 87).

Tre bestanddeler i selvet og to typer selvobjekter

I en artikkel som Kohut skrev sammen med sin kollega, Ernest Wolf, skriver han at selvet består av tre bestanddeler ("constituents") (Kohut & Wolf, 1978, s. 414). Foruten den grandiose polen og den idealiserende polen, huser spenningsbuen imellom disse polene personens grunnleggende talenter og ferdigheter. Dette er for så vidt ingen dramatisk ny teoriutvikling, ettersom han allerede har behandlet spenningsbuen og regnet denne som en del av selvet. Imidlertid er det verdt å merke seg at han sier at det eksisterer to typer av selvobjekter, speilende og idealiserte, som korresponderer til henholdsvis den grandiose og den idealiserende polen, mens det så langt i teoriutviklingen ikke knyttes en særskilt type selvobjektfunksjoner til den tredje delen av selvet (spenningsbuen). Dette skal endre seg i Kohuts neste bok.

Det skadede selv forklares videre i artikkelen som et resultat av *"faulty interaction between the child and his selfobjects"*, hvor én eller flere av bestanddelene kan bli skadelidende (Kohut & Wolf, 1978, s. 414). Dette forklares for eksempel som at barnets: *"...need to establish an autonomous self was thwarted by the intrusions of the parental selfobject"*

(Kohut & Wolf, 1978, s. 415). Selvobjektoverføringen som vil kunne oppstå i en terapeutisk situasjon er å betrakte som en reaktivering av selvobjektbehovene som ikke ble adekvat respondert til i barndommen. Mangelperspektivet i Kohuts selvpsykologi blir dermed ytterligere tydeliggjort, og selvobjektene får en avgjørende forklarende posisjon for å forstå selvlidelsene i den nye selvpsykologien.

Tilstedeværelsen og fraværet av ulike typer selvobjekter i barndommen, kan ifølge Kohut og Wolf, resultere i ulike personlighetskonfigurasjoner som voksen. De tenker seg en klassifikasjon av personligheter som tar utgangspunkt i de tidligere mer eller mindre mangelfulle selvobjektrelasjonene: *speilhungrige personligheter*, som tørster etter speilende selvobjekter, *ideal-hungrige personligheter*, som søker idealiserte selvobjekter, *alter-ego-personligheter*, som søker tilsvarende selvobjekter, *sammensmeltningshungrige personligheter* ("merger-hungry"), som forsøker å kontrollere sine selvobjekter, og til slutt *kontakt-sky-personligheter* ("contact-shunning"), som søker seg bort fra andre selvobjekter (motstykket til de sammensmeltningshungrige) (Kohut & Wolf, 1978, s. 421-422). Alter-ego- og sammensmeltningsbehovene regnes fortsatt som undergrupper av speilingsbehovet (jf. Kohut, 1971, s. 114-116). Disse ulike narsissistiske karaktertypene varierer i grad av patologi og tilpasningsvansker i interpersonlige forhold i hverdagen. Hovedpoenget her er at selvobjektrelasjonene til en viss grad predikerer personlighetsutformingen som voksen.

Målet er fortsatt at selvobjektene skal erstattes med spenningsregulerende psykisk struktur: "...the gradual replacement of the selfobjects and their functions by a self and its functions" (Kohut & Wolf, 1978, s. 416). Kohut bruker videre en *proteinmetafor*, hvor han skriver at det autonome selv ikke er en kopi av selvobjektet (selv om man ofte identifiserer seg med selvobjektene), men at selvobjektet fungerer som et fremmed protein, hvor det splittes opp og omorganiseres i innredningen av det nye selvet (Kohut & Wolf, 1978, s. 416).

Kliniske illustrasjoner av selvobjektsvikt

I "The Two Analyses of Mr Z" gjør Kohut et forsøk på å: "...summarize our theoretical conclusions and to demonstrate their usefulness in our clinical work" (Kohut, 1979, s. 3). Artikkelen inneholder to kliniske presentasjoner av forløpene av to ulike behandlinger av samme pasient, hr. Z. Den første behandlingen var mer klassisk psykoanalytisk i forståelse og

teknikk, mens den neste, som ble utført fire og et halvt år etterpå, var mer selvpsykologisk orientert. Kohut argumenterer for at den siste behandlingen var den mest vellykkede, som bedre evnet å fange den spesifikke dynamikken i hr. Z's psykopatologi. Kohut valgte nettopp dette kasuset ettersom: "...the structure of Mr Z's personality illustrates with great clarity the explanatory power of the psychology of the self" (Kohut, 1979, s. 3).

Kohut opptrer som analytiker i de to analysene. I en biografi om Kohuts liv påstås det at hr. Z i virkeligheten er Kohut selv og at kasusbeskrivelsene derfor i stor grad er selvbiografiske (Strozier, 2001). Hvis påstanden stemmer, er Kohut altså pasient i de to terapiene. Når han i tillegg er den som skriver om behandlingene, innehar han alle rollene i kasusbeskrivelsen, som observatør, som observert og som forteller. Dette reiser selvsagt høyst relevante spørsmål vedrørende artikkelens metodiske aspekter og generaliserbarhet, men for vårt emne om selvobjektene og forståelsen av disse spiller dette mindre rolle.

Kohut beskriver hvordan det i den andre analysen oppstår en idealiserende overføring mellom hr. Z og analytiker. Dette hevder han videre er en gjentakelse av hr. Z's altfor nære og nærmest sammenfiltrede ("enmeshed") morsrelasjon, men også en gjentakelse av en meget sterk relasjon som hr. Z hadde som 11-åring med en speiderleder (i fraværet av hr. Z's egen far). I forholdet til analytiker oppstår etter hvert den uunngåelige *selvobjektsvikt*, hvor hr. Z svarer med å reagere med raseri på hvert minste brudd på full forståelse ("slightest out-of-tuneness") av hans psykologiske tilstand og på hver minste misforståelse på det hr. Z forsøker å kommunisere (Kohut, 1979, s. 11-12). Kohuts selvpsykologiske rekonstruksjon av de tidlige faser av pasientens utvikling gav nye dybder i forståelsen som angivelig ikke hadde vært mulig i den første analysen. Hr. Z's motstand mot endring ble fortolket som en dypereliggende motstand mot løsrivelse fra moren, uttrykt som at pasientens selv: "...desperately – and often hopelessly – struggling to disentangle itself from the noxious selfobject, to delimit itself, to grow, to become independent" (Kohut, 1979, s. 12).

Vi har altså å gjøre med et selvobjekt som har sviktet selvet på en traumatiserende måte, men som eneste tilgjengelige idealiserbare selvobjekt (i tillegg til speiderlederen), tviholder hr. Z på relasjonen, hvor enn patologisk og utviklingshemmende den måtte være. Den er pasientens eneste tilgang til et idealisert selvobjekt. Frykten for retraumatisering i den nye idealiserende overføringen med analytiker er overveldende: "...the patient has to be certain that the current

selfobject, the analyst, is not again exposing him to the pathological milieu of early life" (Kohut, 1979, s. 13).

Moren har med andre ord fungert som et *dårlig selvobjekt* for sønnen (hr. Z), ettersom hennes egen psykopatologi (psykose) og hennes *"unmodifiable need to retain her son as a permanent selfobject"* (Kohut, 1979, s. 14) har kommet i veien for sønnens egne selvobjektbehov og dermed hemmet hans utvikling og mulighet for å gå inn i en idealiserende overføring med en farsfigur. Relasjonen til speiderlederen var ifølge Kohuts analyser et forsøk på å innlede en idealiserende overføring, men speiderlederen sviktet etter hvert som idealisert selvobjekt ettersom relasjonen dem imellom gradvis ble seksualisert. Kohut hevder at hr. Z's seksuelle symptomer som voksen, hans masochistiske masturbasjonsfantasier og trang til å lese i pornografiske magasiner, også er uttrykk for hr. Z's fortsatte behov for en idealiserende relasjon til en farsfigur, som forutsetning og grunnlag for at hans eget maskuline selv endelig skulle kunne vokse frem. Selve masturbasjonsaktiviteten ble ikke ansett som motivert av seksualdrifter, men snarere som en lystsøkende aktivitet som midlertidig gav beroligelsen av å være til, av å være i live.

Artikkelen er interessant i forhold til selvobjektbegrepet ved at den delvis illustrerer hvordan utilfredsstilte selvobjektbehov (her: idealiseringsbehov) fortsetter å gjøre seg gjeldende livet igjennom, her uttrykt gjennom hang til ulike former for seksuelle aktiviteter. Den viser dermed et spekter av hvordan selvobjektbehov kan manifestere seg samtidig som de bærer i seg elementer (rester) av den opprinnelige overføringen. Dessuten er den interessant ved at den viser hvordan selvobjekter også kan være dårlige (*"noxious selfobject"*) og dermed kan stå i veien for en positiv utvikling og en konsolidering av selvet. De eventuelle metodiske svakhetene ved artikkelen, som følge av Kohuts mange roller som observatør, observert og forteller, er mindre aktuelle i forhold til bruken av selvobjektbegrepet.

Når det gjelder denne bruken av selvobjekter som dårlige, er for så vidt ikke dette noe nytt. Kohut har tidligere flere ganger referert til foreldrenes (særlig morens) destruktive innflytelse i forhold til barnets selvutvikling. For eksempel skriver han i 1978 om en mor som i stedet for å fungere som et brukbart (*"usable"*) selvobjekt: *"...provided an unmanageable and tyrannical selfobject"* (Kohut & Wolf, 1978, s. 415 note). Jeg synes det er verdt å merke seg hvilke sterke negative emosjonelle konnotasjoner disse formuleringene bærer i seg: *"noxious selfobject"*, *"unmanageable selfobject"*, *"tyrannical selfobject"*. Jeg får assosiasjoner i retning

av selvobjekter som ikke bare fungerer dårlig i sin funksjon for selvet, men som har en nærmest destruktiv, ond innflytelse, som står i veien for utvikling og ødelegger utviklingen. Selvobjektene kan med andre ord synes å også kunne ha en sterkt utviklingshemmende og destruktiv innvirkning på selvet. I diskusjonen vil jeg komme tilbake til det problematiske ved å snakke om slike destruktive selvobjekter, som jeg velger å kalle for *onde selvobjekter*.

Anvendt selvpsykologi

Så langt i oppgaven har jeg først og fremst referert til Kohuts selvobjektbegrep brukt enten i en klinisk sammenheng eller i en mer generell utviklingspsykologisk kontekst. Terapirommet og erfaringene med den empatisk-introspektive metode var utgangspunktet for Kohuts oppdagelse av selvobjektfenomenet i overføringen. Kohut brukte imidlertid selvobjektbegrepet også på mer samfunnsmessige forhold (jeg har allerede berørt Kohuts behandling av musikkens psykologiske virkninger). Man kan si at begrepet ble løftet ut av sitt kliniske utgangspunkt og anvendt for å forklare samfunnsforhold. Dette er uttrykk for praktisk bruk av selvpsykologien for å forklare andre forhold enn den opprinnelig ble dannet for, såkalt anvendt selvpsykologisk psykoanalyse (anvendt selvpsykologi).

I en artikkel fra slutten av 1960-årene, "On Leadership", som opprinnelig var tiltenkt som sluttkapittel i "The Analysis of the Self", tar Kohut opp problemstillinger knyttet til narsissismens rolle i det offentlige liv (Kohut, 2002a, s. 74). Kohut fortolker her Hitlers nådeløse destruktivitet som et resultat av narsissistiske krenkelser. Hitlers forsøk på å forvandle sine narsissistiske spenninger gjennom kunsten mislyktes ham, og dette angrepet på hans grandiose fantasier bidrog, ifølge Kohut, sterkt til de enorme sosiale konsekvensene som andre verdenskrig skulle medføre, særlig forsøket på å utrydde jødene (Kohut, 2002a, s. 76-77). Ifølge Kohut var det en indre defekt hos Hitler, hans narsissistiske raseri, som motiverte ham til å utslette fienden i hans verdensbilde (hans narsissistisk opplevde virkelighet). Enhver som bryter med ens forventninger, vil i en slik arkaisk verden utgjøre fremmedlegemer, for en slik verden kan kun befolkes av lydige selvobjekter. Ingen appell til fornuften eller medfølelsen kan komme i veien for målet om total utslettelse av den opplevde fienden, i dette tilfellet jødene (Kohut, 2002a, s. 84-85). I tillegg beskriver Kohut hvordan Hitler ble et allmechtig idealisert selvobjekt for det tyske folk samtidig som hans eget grandiose selv manifesterte seg i den ytre legemliggjøringen av nasjonens grandiose selv. Kombinasjonen av

disse to regressive tendensene, kombinert med den narsissistiske krenkelsen som nederlaget i første verdenskrig representerte, utgjorde kruttet som resulterte i andre verdenskrig og de verste jødeforfølgelser verden har vært vitne til (Kohut, 2002a, s. 85). Selvobjektbegrepet og intrapsyriske faktorer i selvfølelsesreguleringen brukes her altså til å forklare historiske hendelser.

I en annen artikkel fra begynnelsen av 1970-årene, "On Courage", bruker Kohut selvobjektbegrepet til å forklare beveggrunnene til særlig heroiske individer gjennom historien (Kohut, 2002b). Det som ifølge Kohut kjennetegner særlig heroiske og modige mennesker, er evnen til å se døden i hvitøyet og akseptere sin egen undergang. Det som setter disse individene i stand til dette, er at de kan søke støtte i en allmektig skikkelse, et idealisert selvobjekt (Kohut, 2002b, s. 34-36). Kohut nevner flere eksempler på slike helter og martyrer gjennom historien, blant annet Sophie Scholl, som ble henrettet av nazistene under krigen etter å ha blitt avslørt i motstandsarbeid. Kohut hevder at hun gikk i døden rødmende og frisk, med et ansikt som strålte av triumf. Hun gikk i døden i fullkommen narsissistisk likevekt, ettersom hun hadde blitt ett med sine idealiserte verdier (Kohut, 2002b, s. 48).

Foruten å forstå historiske hendelser brukte Kohut selvpsykologien og selvobjektbegrepet til å fortolke litteratur, for eksempel "Hamlet", hvor Kohut hevdet at selvobjektene i Hamlets tidlige barndom hadde reagert utilstrekkelig på hans fasebestemte behov for speilende storhet (Kohut, 2002c, s. 99). Også kunsten og dens betydning for å fange strømmingene i tiden ("kunstens foregripende funksjon") ble forstått med selvpsykologiske begreper (Kohut, 2002c, s. 108). Individer, grupper og strømninger av særlig betydning for reguleringen av en nasjons eller et samfunns (gruppeselvets) selvfølelse (og indirekte den individuelle selvfølelse) ble kalt for *kulturelle selvobjekter* (Kohut, 2002d, s. 134-144). Religion ble for eksempel ansett som et støttende kulturelt selvobjekt (et kollektivt idealisert selvobjekt). Kulturelle selvobjekter kunne være politiske ledere, artister, musikere, poeter, forfattere, dramaturger (Kohut, 1991, s. 502); det avgjørende var at de virket styrkende for det individuelle selvet eller gruppeselvet. Kulturelle selvobjekter var eksempler på hva Kohut i sin siste bok kom til å kalle for *modne selvobjekter*.

I "The Restoration of the Self" argumenterte Kohut for hvordan selvpsykologiens oppdagelser kunne utnyttes til det beste for samfunnsutviklingen. For eksempel anbefalte han å tilby idealiserbare selvobjekter for fattig ungdom i slumområder som et forsøk på å få bukt med

kriminalitet. Institusjonaliserte sportstilbud ville kunne styrke ungdommenes selvfølelse ved at det offentlige viste interesse for ungdommene (det offentlige fungerte som speilende selvobjekt) og ved at ungdommene fikk muligheten til å beundre og strebe mot atletiske helteskikkelser (idealisererte selvobjekter) (Kohut, 1977, s. 130-131).

Disse illustrasjonene viser hvordan selvobjektbegrepet har funnet sin anvendelse langt utenfor terapirommet. Man kan åpenbart reise flere kritiske spørsmål til denne typen bruk av en teori som i utgangspunktet skal forklare kliniske fenomener. I denne anledning vil jeg imidlertid kun tillate meg å registrere at selvobjektbegrepet har blitt anvendt på helt andre fenomener enn det opprinnelig ble utviklet for. I diskusjonen vil jeg kort komme tilbake til enkelte problematiske sider ved denne bruken. La oss nå vende blikket mot Kohuts siste bokutgivelse.

”How Does Analysis Cure?” (Kohut, 1984)

Kohuts siste bok, som ble utgitt tre år etter hans død, ble redigert av Arnold Goldberg og Paul E. Stepansky. Førstnevnte har markert seg som en av de viktigste etterfølgerne til Kohut i selvpsykologiens videre utvikling. Første del av boken inneholder klargjøringer fra forrige bok, mens resten består av ulike temaer knyttet til selvet, selvobjektene, forsvar og motstand, samt tanker rundt den kurerende effekten i psykoanalytisk terapi. Av Kohuts tre bokutgivelser utgjør denne siste på mange vis den mest radikale, på den måten at Kohut her mest markant tar avstand fra klassisk psykoanalyse samtidig som han ytterligere utvider det selvpsykologiske fokus. Hvis man kan betrakte de tre bøkene som en gradvis løsrivelse fra psykoanalysen, vil jeg våge påstanden at det er i denne boken at selvpsykologien klarest fremstår som en selvstendig og uavhengig teoretisk retning. Imidlertid er det i denne sammenhengen viktig å påpeke at Kohut selv helt til det siste holder fast på sin psykoanalytiske tilhørighet og lojalitet: *”I do not consider it a deviation from traditional theory but an expansion of analytic understanding, however tentative, incomplete, and in flux the new insights may be.”* (Kohut, 1984, s. 208).

Jeg har tidligere vært inne på at Kohut i sin første bok definerer selvet i snever forstand (som et innhold i det psykiske apparat). I ”The Restoration of the Self” utvider han definisjonen og snakker nå også om selvet i vid forstand (som en agent, som sentrum for våre opplevelser). Her anbefales terapeuten å alternere (veksle) mellom de to perspektivene, som han kaller

henholdsvis selvpsykologi i snever og vid forstand. I ”How Does Analysis Cure?” er den snevre definisjonen av selvet fullstendig forlatt, og nå brukes kun den vide definisjonen (og korresponderende selvpsykologi i vid forstand). Samtidig blir mangelperspektivet (i motsetning til klassisk psykoanalyses konfliktperspektiv) tydeligere enn noen gang, det er selvets defekter og studiet av dette som står i sentrum for alle analyser, ikke lenger kun hvor det spesifikt handler om narsissistisk problematikk. Kohut skriver at selv om selvpsykologien ikke ser bort i fra psykisk konflikt og anerkjenner betydningen av å fortolke denne, regner den dette kun som et første skritt mot terapiens egentlige mål, som er: ”...*the exploration, in its dynamic and genetic dimensions, of the flaws in the structure of the self via the analysis of the selfobject transferences*” (Kohut, 1984, s. 41). Oppdagelsen av selvdefekt via analysen av selvobjektoverføringene er med andre ord målet som settes fore mer eller mindre uavhengig av underliggende psykopatologi. Det tidligere skarpe skillet mellom overføringsnevroser og selvlidelser er blitt mer utydelig. Imidlertid vil jeg i denne sammenhengen understreke at det synes som om Kohut på noen steder holder fast ved sin tidligere terminologi, hvor han for eksempel sier at hvor konfliktnevrosen (overføringsnevrosen) konsentrerer seg om objektet og dets relasjon til selvet, er selvpsykologien opptatt av selvobjektet og dets relasjon til selvet (Kohut, 1984, s. 103). Kohut tenker seg at det er ulike typer av selvobjektsvikt som ligger til grunn for utviklingen av de ulike typene av lidelser (Kohut, 1984, s. 11). Selvobjektsvikten er dermed ikke eksklusiv for lidelsene i selvet, men er relevant for alle typer lidelser.

”Self psychology holds that self-selfobject relationships form the essence of psychological life from birth to death, that a move from dependence (symbiosis) to independence (autonomy) in the psychological sphere is no more possible, let alone desirable, than a corresponding move from a life dependent on oxygen to a life independent of it in the biological sphere.” (Kohut, 1984, s. 47).

Foruten å understreke at autonomi og uavhengighet nå hverken er mulig eller engang ønskelig, plasserer ovennevnte sitat og den nye selvpsykologien en fundamental vekt på selvobjektene og deres betydning for psykologisk overlevelse. Ved å vise til to kasustilfelle (blant annet den tidligere nevnte hr. Z) slår Kohut fast at selvet frykter *tapet av selvobjektet* mer enn noe annet: ”...*without which the self cannot continue to exist, without which it either disintegrates or is changed so profoundly (ceasing to be a human self, we might say) that its altered state is equivalent to disintegration*” (Kohut, 1984, s. 18). Selvets avhengighet av selvobjekter livet igjennom er total og fullstendig, fra det første til det siste åndedrag (Kohut,

1984, s. 49). Til og med når livet ebber ut og dødens time er kommet, er det avgjørende for den døende at omgivelsene ikke trekker tilbake sine selvobjektfunksjoner, da dette ville medføre selvets fragmentering og den sikre psykologiske død (Kohut, 1984, s. 18). *"Psychic life is impossible outside of a milieu of selfobjects..."* (Kohut, 1984, s. 188).

Jeg nevnte at selvobjektbegrepet ble langt hyppigere brukt i Kohuts andre bok enn i hans første; og i denne tredje og siste boken brukes begrepet enda hyppigere. Noe annet som har endret seg, er begrepene som selvobjekt brukes i kontekst med. I *"The Analysis of the Self"* var begreper som arkaisk, midlertidig, rudimentær ofte satt i nær sammenheng med selvobjektet og dets funksjon. Nå er disse begrepene relativt fraværende og synes erstattet med formuleringer som: *"self-cohesion-maintaining responses of the empathic selfobject"* (Kohut, 1984, s. 19), *"selfobject support"* (Kohut, 1984, s. 19), *"selfobject matrix"* (Kohut, 1984, s. 16), *"selfobject milieu"* (Kohut, 1984, s. 37). Man ser med andre ord en endret vektlegging av selvobjektene, hvor de tidligere fikk en mer negativ valør, verdsettes de nå mer som noe positivt. Dessuten ser vi at selvobjektene nå betraktes mer i flertall enn i entall. Det er selvobjektmiljøet, selvobjektmatrisen, selvobjektstøtten i omgivelsene som gir selvet dets nødvendige næring for sin opprettholdelse, snarere enn det traumatiserte selvet som støtter seg til et midlertidig selvobjekt fordi det ikke har de nødvendige strukturer til å tåle den narsissistiske krenkelsen det blir utsatt for. Kohut bruker for eksempel formuleringer som *"flaws in a selfobject matrix"* (Kohut, 1984, s. 16) i stedet for kun å snakke om det enkelte selvobjektets nederlag. Ved å snakke om *"self-selfobject relationships"* (Kohut, 1984, s. 50) i stedet for bare *selfobject relationships* understrekes dessuten den nære relasjonen mellom selvet og selvobjektene. Disse begrepsendringene kan vitne om en mer kompleks og intrikat selvpsykologisk teori, hvor selvobjektene gjennomsyrrer psykisk helse såvel som psykiske lidelser.

Kohut skiller nå tydelig mellom to ulike typer av selvobjektbetydninger, som han mener er grunnlag for mye av både misforståelser og uenighet rundt begrepet: en *generell betydning*, som handler om vår avhengighet av andre (selvobjekter) for å oppleve et samlet selv, og en *spesifikk betydning*, som handler om et selvobjekts tidlige utvikling, som han kaller et *arkaisk selvobjekt* (Kohut, 1984, s. 49). Disse arkaiske selvobjektene spesifiseres nærmere senere i boken, hvor Kohut skriver at de både: *"...(a) are the normal requirement of early life and (b) are required later on, either chronically in disorders of the self or, passingly, during periods of special stress in those who are free from self pathology..."* (Kohut, 1984, s. 193). Arkaiske

selvobjekter er altså både et normalt utviklingspsykologisk fenomen, i tillegg til at de kan fungere som støttepunkter enten kronisk for det skadede eller midlertidig for det hardt pressede selvet. Denne betydningen synes å ligge nærmest den som Kohut bruker om selvobjektene tidligere i sitt forfatterskap.

Hva så med den generelle betydningen av selvobjektene? Hvilken annen type selvobjekter finnes utover de arkaiske? Kohut skriver at dette er: *"...the mature selfobjects that all of us need for our psychological survival from birth to death"* (Kohut, 1984, s. 193). *Modne selvobjekter* settes med andre ord i motsetning til mer umodne arkaiske selvobjekter, og dette synes også å forklare den mer positive vektleggingen av selvobjektene i mesteparten av *"How Does Analysis Cure?"*; det er de modne selvobjektene Kohut i hovedsak refererer til. Arkaiske selvobjekter utgjør altså noe som man mer eller mindre kan utvikle seg bort fra, som man kan være mer eller mindre avhengig av eller uavhengig fra. De modne selvobjektene, derimot, kan man aldri bli uavhengig fra. Faktisk definerer også Kohut psykisk helse som evnen til å omgi seg med slike modne selvobjekter:

"According to self psychology, then, the essence of the psychoanalytic cure resides in a patient's newly acquired ability to identify and seek out appropriate selfobjects – both mirroring and idealizable – as they present themselves in his realistic surroundings and to be sustained by them" (Kohut, 1984, s. 77).

Medfører dette at opparbeidingen av spenningsregulerende psykisk struktur ikke lenger er relevant for den psykoanalytiske behandlingsprosessen? Kohut stiller selv dette spørsmålet og svarer at opparbeidingen av psykologisk struktur øker selvets fasthet, men at dette ikke betyr at selvet dermed blir uavhengig fra selvobjektene: *"Instead, it increases the self's ability to use selfobjects for its own sustenance, including an increased freedom in choosing selfobjects."* (Kohut, 1984, s. 77). Det som skiller det skjøre fra det faste selvet blir dermed evnen til proaktivt å velge adekvate selvobjekter. Mens det skjøre selvet er avhengig av umodne, arkaiske selvobjekter, kan det utviklede, faste selvet knytte seg til modne selvobjekter. Mens det umodne selvet er prisgitt ytre omstendigheter, har det modne selvet større muligheter til å oppsøke egnede selvobjekter. Målet er ikke å gjøre pasienten uavhengig, men å bygge opp struktur som gjør pasienten i stand til å innse at: *"...the sustaining echo of empathic resonance is indeed available in this world"* (Kohut, 1984, s. 78). Mens de arkaiske selvobjektene bygger opp struktur (eller fungerer som erstatninger for

manglende struktur), kan man si at de modne selvobjektene opprettholder struktur som allerede er bygget opp.

Formuleringer om å øke analysandens kapasitet til spenningsregulering synes nå erstattet med formuleringer som "*...the analysand's capacity to make efficient use of selfobjects*" (Kohut, 1984, s. 152). Det synes tydelig at Kohut her foretar en betydelig teoriutvidelse, og enkelte har spurt seg om ikke han dermed reduserer analytiker til en slags påfyllfunksjon for pasienten (Gullestad & Killingmo, 2005, s. 35). Det kan virke som om terapirommet skal være en slags trygg sone som gradvis skal gjøre pasienten i stand til å våge å omfavne mer av livet i alle dets nyanser, hvor den traumatiserte pasient kan få tilfredsstilt selvobjektbehov på en mer optimal måte. De psykologiske strukturene sees ikke lenger bare som en forøket evne til å motstå selvobjektsvikt (høyere toleranse), men nå også som en forutsetning for å kunne vende seg mot: "*...an ever broadening spectrum of selfobjects for support, confirmation, and sustenance*" (Kohut, 1984, s. 78-79). Etter terapiens avslutning vil pasienten:

"*...spontaneously move toward new modes of sustenance by an increasing variety of selfobjects outside the analytic situation*" (Kohut, 1984, s. 79). Imidlertid er det her viktig å understreke at Kohut selv tar avstand fra enhver form for "*cure through love*" (Kohut, 1984, s. 102). Det er pasientens forståelse av sine selvobjektbehov som er nøkkelen i ervervelsen av den nye innsikten rundt seg selv, og analytiker vil uansett ikke kunne opptre i samsvar med pasientens behov (Kohut, 1984, s. 103). Snarere enn gratifikasjon av pasientens behov er det optimal frustrasjon som skal legge grunnlaget for de forvandlende internaliseringene og dannelsen av ny psykisk struktur. "*The self psychologically informed psychoanalyst, therefore, with all the human warmth he may display, always remains a scientifically objective observer.*" (Kohut, 1984, s. 25).

Selvobjektene vil aldri kunne bli perfekte (Kohut, 1984, s. 27). Det er heller ikke noe mål at de skal være perfekte, ifølge Kohut, ettersom de da ikke ville motivert organismen til endring. Tanken om optimal frustrasjon holder Kohut fast ved. Det ideelle er derfor selv-selvobjektprosesser som bygger opp det friske selvet, og disse har ifølge Kohut to viktige kjennetegn: For det første må selvet og selvobjektet være på bølgelengde, "*...a basic in-tuneness must exist between the self and its selfobjects*" (Kohut, 1984, s. 70). Dessuten må selvobjektsvikten som før eller siden vil oppstå, være av en ikke-traumatisk karakter. Dermed er grunnlaget lagt for den optimale frustrasjonen som igjen er forutsetningen for de forvandlende

internaliseringer og strukturbygging. De nye strukturene skal igjen sette selvet i stand til å kunne relatere seg til mer modne selvobjekter enn det tidligere kunne (Kohut, 1984, s. 70).

I sin siste bok innfører Kohut en ny tredje klasse av selvobjekter. Kohut tenker seg at til hver av de tre bestanddelene i selvet (grandios pol, idealiserende pol, spenningsbue) svarer tre bestemte selvobjektoverføringer. Tidligere opererte han med to hovedtyper, speiloverføring og idealiserende overføring, men nå innfører han også en tredje type: *tvillingoverføring* (også kalt: alter-ego-overføring), som han tenker knytter seg til spenningsbuen, samt talentene og ferdighetene som denne delen av selvet huser (Kohut, 1984, s. 192-193). Tvillingoverføringen svarer igjen til bestemte *tvillingbehov*, som i likhet med de andre selvobjektbehovene, har sin egen utviklingslinje (Kohut, 1984, s. 194). Narsissismen har altså ikke lenger to separate veier, men tre. Som den oppmerksomme leser kanskje husker, regnet Kohut tidligere tvillingoverføringen som en av tre undertyper av speiloverføringen (Kohut, 1971, s. 114-116), hvor sammensmeltningsoverføringen var den mest arkaiske og speiloverføring i snever forstand den minst arkaiske. Nå regnes imidlertid ikke tvillingoverføringen som en undergruppe lenger, men som en selvstendig type med sin egen utviklingsvei (Kohut, 1984, s. 198). Både kliniske og teoretiske betraktninger samt ønsket om mer klarhet og konsistens i teorien ligger bak denne teoriendringen (Kohut, 1984, s. 193).

Tvillingbehovet handler hverken om behovet for å bli beundret og sett opp til (speilingsbehov) eller behovet for å finne andre man kan beundre (idealiseringsbehov), men derimot om behovet for å finne andre som skaper "*the reassuring experience of essential likeness*" (Kohut, 1984, s. 193). Dette handler om behovet for å finne andre som er grunnleggende lik oss selv, om gruppefølelse, om skjebnefellesskap og om tryggheten ved vissheten om at man ikke er alene. Tvillingoverføringen har røtter tilbake til senere barndom (latensperioden) (Kohut, 1984, s. 194), tenker Kohut seg, men behovet manifesterer seg også helt fra begynnelsen av: "*...the young child, even the baby, obtains a vague but intense and pervasive sense of security as he feels himself to be a human among humans*" (Kohut, 1984, s. 200). Kohut gir et eksempel på en tvillingoverføring når han beskriver en person som har vært borte fra sine vanlige omgivelser for en periode, i et fremmed land, og som så returnerer hjem; den styrkende følelsen som den hjemvendte personen da føler når han omgir seg med mennesker som er lik ham selv, er uttrykk for en tvillingoverføring (Kohut, 1984, s. 203).

Kohut nevner flere kliniske erfaringer som til slutt ledet ham til å regne tvillingoverføringen som en egen type. Han beskriver for eksempel hvordan en kvinnelig pasients selv ble styrket: *”...by my simple presence, by my allowing her to experience me as, in essence, just like her self”* (Kohut, 1984, s. 196). Det perfekte selvobjektet for denne pasienten var et selvobjekt som inntok en slags ekko-funksjon: *”...that repeated and confirmed what she had said, that had no function other than to vitalize via emotional participation and reflection what the patient had experienced but was unable to feel as real”* (Kohut, 1984, s. 196).

Kohut tenkte seg at et selv som ikke har fått tilgang til én type selvobjekter, vil fortsette å søke etter andre typer. Dermed kan én type selvobjekter kompensere for at andre typer har blitt dårlig møtt i oppveksten. Selvet har en iboende streben etter å utvikle seg og tilpasser seg stadig det individuelle landskapet det befinner seg i og de konkrete utfordringene det møter:

”Just like a tree will, within certain limits, be able to grow around an obstacle so that it can ultimately expose its leaves to the life-sustaining rays of the sun, so will the self in its developmental search abandon the effort to continue in one particular direction and try to move forward in another.” (Kohut, 1984, s. 205).

Oppsummering

Kohuts siste bok er på mange måter hans mest radikale. Selvobjektene inntar en fundamental plass i den nye selvpsykologien, og selv-selvobjekt-relasjoner hevdes å danne essensen i alt psykologisk liv. Uavhengighet fra selvobjekter er hverken mulig eller ønskelig. Kohut skiller mellom arkaiske og modne selvobjekter, hvor de arkaiske er struktur-oppbyggende, mens de modne er struktur-opprettholdende. Han innfører en tredje type ved siden av speiloverføringen og den idealiserende overføringen: tvillingoverføringen (alter-ego). Selvobjekter gjennomsyrrer våre liv fra vugge til grav, og de er viktige for å forstå ikke bare narsissistiske selvlidelser, men alle typer lidelser, i tillegg til at evnen til å omgi seg med nærende selvobjekter er forutsetningen for psykisk helse.

Diskusjonsdel

Som gjennomgangen hittil har vist, skjer det en gradvis utvikling av begrepet selvobjekt parallelt med at den selvpsykologiske teorien tar form og endrer seg. Også selve begrepet endrer seg: fra *arkaisk overgangsobjekt* (Kohut, 1968) til *selv-objekt* (Kohut, 1971) til *selvobjekt* (Kohut, 1978) til *selv-selvobjekt-relasjoner* (Kohut, 1984). Som gjennomgangen forhåpentligvis har bidratt til å belyse, er disse endringene uttrykk for mer enn estetiske og språklige forbedringer og tilpasninger. Det finner også sted enn betydningsforskyvning i begrepet, i tillegg til at begrepet tar opp i seg kvaliteter som det ikke nødvendigvis hadde i utgangspunktet. Fra å være et begrep som skulle fange et midlertidig fenomen, utvikler det seg til å beskrive og forklare flere og flere fenomener ettersom teoriutviklingen skrider frem. Det store spørsmålet som dermed reises, er hvorvidt Kohuts selvobjektbegrep er et enhetlig begrep, er det tydelig nok, er det tilstrekkelig presist? Kohut snakker om arkaiske selvobjekter og modne selvobjekter, om ulike typer av selvobjektoverføringer, om ulike instanser som kan fylle selvobjektfunksjoner, fra menneskelige objekter til gjenstander og ting. Hva er den røde tråden, fellesnevneren, som gjør noe til et selvobjekt?

Som jeg var inne på innledningsvis, vil en hyppig bruk av begreper som i utgangspunktet kan virke noe uklare, bære i seg en risiko for at begreper kan utvannes, miste noe av sitt opprinnelige innhold samt at de vil kunne bli sårbare for individuelle tolkninger og misforståelser. Dermed risikerer man at ulike personer legger høyst ulikt meningsinnhold i det samme begrepet, noe som i verste fall kan føre til at begrepet mister sin funksjon og sin berettigelse. Det er foreløpig lite som tyder på at selvobjektbegrepet er på vei ut av det selvpsykologiske ordforrådet, men en for ukritisk og hyppig bruk, hvor begrepet ender opp med å omfatte helt andre fenomener enn det opprinnelig var tiltenkt, kan på sikt føre til at begrepet må vike for andre og mer hensiktsmessige begreper. En av selvpsykologiens fremste talsmenn, Arnold Goldberg, uttrykker denne bekymringen for selvobjektbegrepet slik:

“As might be expected, the concept became overloaded, with almost anything that seemed to play a role in growth and development quickly and readily being assigned the role of a selfobject. In the evolution of any idea, a popular term becomes overpopular and then – usually after a plea to dispense of it entirely – it starts to get a more focused definition.” (Goldberg, 2002, s. 4).

Et begrep som blir overlesset med betydninger, som blir overinkludert, kombinert med et overforbruk av begrepet, kan ifølge Goldberg resultere i at man, vanligvis etter krav om å forkaste begrepet fullstendig, kan ende opp med en nødvendig klargjøring og presisering av begrepet. Ifølge Goldberg er empatibegrepet et annet eksempel på hvordan overforbruk og tilfeldig bruk kan ødelegge for et begreps virkeområde og funksjon. Man kan undre seg om ikke selvobjektbegrepet befinner seg i denne situasjonen i dag, om ikke begrepet har havnet der i sin egen utvikling at man nå spør seg hvorvidt man skal beholde det eller forkaste det.

Kritikk og uklarheter

En hovedinnvending mot selvobjektbegrepet er at det kan synes som noe uklart hva som er essensen i begrepet. Ut i fra hvordan Kohut bruker begrepet senere i sitt forfatterskap og ut i fra hvordan enkelte etterfølgere entusiastisk har kastet seg over det, virker det som om begrepet tar opp i seg langt flere kvaliteter enn hva som var utgangspunktet for fenomenet Kohut forsøkte å beskrive. Enkelte har hevdet at selvobjekt innenfor selvpsykologisk teori er blitt et *omnipotent begrep*, et begrep som pretenderer å forklare alt, men som dermed risikerer å ende opp med å forklare ingenting. Fra å ha hatt en begrenset plass innenfor Kohuts teorier om narsissismen og dens utvikling får selvobjektbegrepet en stadig mer sentral plass, det brukes hyppigere, og det brukes til å forklare flere og flere fenomener.

Når det gjelder anvendt selvpsykologi, har jeg valgt å ikke fokusere så mye på denne siden av selvpsykologien, selv om den også er viktig. Jeg registrerer dog at selvobjektbegrepet brukes til å forklare samfunnsfenomener, historiske begivenheter, litteratur og så videre på en måte som er besnærende og fengslende. Det sier ganske mye om plastisiteten og anvendeligheten til selvobjektbegrepet. Allikevel stiller jeg meg noe spørrende til om ikke forklaringskraften og relevansen reduseres proporsjonalt med hvor langt ut ifra terapirommet man beveger seg. Det vil være min påstand at sprengkraften i begrepet ligger innenfor det terapeutiske rom i møtet med pasienter med narsissistisk problematikk. Kohuts observasjoner og teorier har bidratt til å gjøre terapeuter særlig oppmerksomme på en spesiell form for overføring (selvobjektoverføring) og en særegen type behov (selvobjektbehov), som har gitt ny innsikt i forståelsen av selvfølelsesregulering. Når det gjelder det sekundære spørsmålet om hvordan denne nye innsikten skal håndteres, hvordan man skal møte selvobjektoverføringen, hersker

det en del uenighet. Jeg vil senere i diskusjonen presentere hvordan jeg leser Kohuts syn på gratifisering av pasientens selvobjektbehov. At selvobjektbegrepet også kan anvendes utenfor en terapeutisk setting, for eksempel i forhold til litteraturstudier eller historieforståelse, tror jeg på, men man bør samtidig være klar over hvor begrepet kom fra, før man generaliserer til andre fenomener. At man har fanget opp en meget sentral prosess i én bestemt situasjon, vil ikke si at prosessen finner sted overalt.

Enkelte har allerede tatt til orde for at selvobjektbegrepet bør forkastes. For eksempel uttaler Gullestad at selvobjektbegrepet fremstår som et *"unødvendig begrep"*, og videre at det *"...er et eksempel på terminologisk nyskapning som ikke tjener utviklingen av teorien"* (Gullestad, 1992, s. 94). Gullestad anser det som problematisk at Kohut ikke skiller klarere mellom selv og objekt, at det er problematisk at begrepet *"glir mellom en intrapsykisk og en interpersonlig referanseramme"* (Gullestad, 1992, s. 94), og hun anfører flere konkrete innvendinger mot begrepet.

For det første innvender hun at selvobjektbegrepet inneholder en logisk inkonsistens, når det både er et prestrukturelt objekt samtidig som det er et objekt som erfares som en del av selvet (Gullestad, 1992, s. 91-92). Ifølge Gullestad kan ikke noe erfares som en del av selvet dersom selvet ikke er etablert ennå, og hun mener at begrepet derfor kan sies å *"forutsette et utviklingsnivå som ennå ikke foreligger"* (Gullestad, 1992, s. 92). En annen uklarhet er at det ikke er tydelig hvorvidt selvobjekt refererer til et ytre objekt eller en indre erfaring av objektet; er det det ytre objektet eller opplevelsesaspektet som vektlegges? En tredje innvending går på det problematiske ved å bruke et begrep som vektlegger udifferensierthet (og umodenhet) for også å betegne det utviklede individs behov for andre. For det fjerde anfører hun at begrepet om det modne selvobjekt er problematisk, og hun spør hvorvidt det kun er via modne selvobjekter at selvet holdes oppe. Som en konsekvens av disse innvendingene, argumenterer Gullestad for at selvobjektspråket er unødvendig og anbefaler at man i stedet bør snakke om *"behov for bekreftelse"* (Gullestad, 1992, s. 92-94).

Når det gjelder poenget om at selvobjekt er et logisk inkonsistent begrep ettersom det forutsetter et utviklingsnivå som ennå ikke foreligger, har dette blitt imøtegått av andre. Man kan like gjerne tenke seg at det uferdige selvet utvikles ut ifra hvordan det blir respondert til og at et rudimentært selv er til stede allerede fra tidlig av, slik blant annet Sterns

spedbarnsstudier har vist (Tønnesvang, 2002b, s. 157). Når det gjelder de andre innvendingene, vil jeg komme tilbake til dem.

Foruten disse innvendingene mot selvobjektbegrepet er det en rekke andre aspekter ved begrepets betydning, dets bruk og dets teoretiske implikasjoner som ennå ikke synes tilstrekkelig avklart. For å ta opp tråden angående differensieringen mellom objekt og selvobjekt, kan man stille følgende hovedspørsmål: *Når er du et objekt for meg og når er du selvobjekt?* Eller formulert annerledes: *Er et objekt alltid et selvobjekt?* Er dette entydig gitt av teorien, og på hvilken måte skal man i så fall avklare spørsmålet? Videre kan man spørre seg hvorvidt selvobjekt er et presist nok begrep, og er det tydelig nok hvilke fenomener det referer til? Hvor mange selvobjekttyper finnes, og hvilke kriterier ligger til grunn for denne klassifikasjonen? Eksisterer det også onde selvobjekter, eller er de kun selvobjekter når de bidrar til å styrke selvets kohesjon? Er idealiserte og speilende selvobjekter egentlig to sider av samme sak? *Er et selvobjekt alltid et objekt?* Eller kan også selvrepresentasjoner, introjekter, og andre former for indre representasjoner fylle rollen som selvobjekter? Og hvordan skal man skille selvobjekterfaringer fra andre typer psykologiske erfaringer? Er selvobjekt et nyttig begrep? Eller er selvobjektbegrepet egentlig mer tilslørende enn forklarende? Jeg vil i det følgende forsøke å nærme meg disse innvendingene mot selvpsykologien og selvobjektbegrepet.

For Kohut selv var ikke kritikken mot selvpsykologien ukjent. Hans mer eller mindre ufrivillige løsrivelse fra psykoanalysen har sannsynligvis vært en høyst smertefull prosess. Fra å ha vært en av de mest fremstående representantene for klassisk psykoanalyse (på 60-tallet ble Kohut populært kalt for "Mr Psychoanalysis") ble det etter hvert satt i gang kampanjer mot ham, som gjorde at han mistet flere av sine tidligere verv i den psykoanalytiske bevegelsen (Strozier, 2001). På en selvpsykologisk konferanse som Kohut deltok på i slutten av 1980, tok han opp flere av inkonsistensene i sin egen teori. I åpningstalen tok han også opp andres kritikk mot selvpsykologien, ikke at han fant urimelig det at selvpsykologien ble kritisert, men derimot måten den ble kritisert på: *"Why is there not more tolerance, friendliness, forbearance with a set of new ideas?"* (Kohut, 1983, s. 15).

Her hevder Kohut at det er en misforståelse å lese "The Analysis of the Self" slik at: *"...once the archaic selfobjects had been transmuted into self structure, object-instinctual relationships would take the place of narcissistic ones"* (Kohut, 1991, s. 500). Ideen om at

narsissismen har sin egen utviklingsvei separat fra utviklingen av objektkjærlighet (Kohut, 1966), innebærer at evnen til objektkjærlighet aldri kan utgjøre noen målestokk på i hvilken grad det har funnet sted en modning av narsissismen. Ifølge Kohut følger det dermed videre som en logisk konsekvens at selvet utvikler seg mot en mer moden måte å relatere seg til sine selvobjekter på (Kohut, 1991, s. 500). Her kan det synes som om Kohut argumenterer for at de teoretiske posisjoner som forfektes i selvpsykologien mot slutten, hele tiden hadde ligget der som en naturlig konsekvens av tanken om narsissismens separate utviklingslinje, at det ikke ligger noe vesentlig nytt i at arkaiske selvobjekter erstattes av modne selvobjekter ettersom narsissismen modnes (Kohut, 1991, s. 500-501).

Riktignok kan man være enig med Kohut i at han aldri synes å ha forfektet ideen om at evnen til objektkjærlighet er noe egnet målestokk når det gjelder narsissistisk problematikk, at man bør oppgi sin narsissistiske posisjon til fordel for å kunne relatere seg mer til andre. Men at dette skulle innebære at ideen om modne selvobjekter har ligget der som premiss hele tiden, det synes for meg som et stort teoretisk sprang. Hvis man går tilbake til selvobjektbegrepet slik det opprinnelig ble brukt i "The Analysis of the Self", synes det som om det her refererer til den rolle en annen person får i å ivareta egen narsissistisk balanse i mangel av interne spenningsregulerende strukturer (altså som arkaisk selvobjekt). I utgangspunktet ble selvobjekt brukt kun for den idealiserende overføringen, inntil artikkelen om narsissistisk raseri, hvor Kohut inkluderte speiloverføringen (Kohut, 1972). Også i "The Restoration of the Self" er det denne betydningen som ligger til grunn for begrepet når han snakker om analytikers rolle som *"a precursory substitute for the not-yet-existing psychological structures"* (Kohut, 1977, s. 32). Imidlertid kommer nå tanken inn om at de indre strukturene aldri kan bli komplette, teorien om at selvobjektrelasjoner finner sted på alle utviklingsnivåer (Kohut, 1977, s. 188 note), som kan sees som en forløper for teorien om modne selvobjekter i "How Does Analysis Cure?". Poenget mitt er at det ser ut som om selvobjektbegrepet er i stadig utvikling, både hva gjelder innhold, funksjon, kilde og mål. Spørsmålet blir dermed om man ikke bør betrakte tanken om modne selvobjekter som en videreutvikling av den selvpsykologiske teorien, snarere enn som en naturlig konsekvens av ideen om narsissismens separate utviklingslinje? Jeg vil i denne sammenhengen reise det beslektede spørsmålet om ikke modne selvobjekter refererer til et kvalitativt annet fenomen enn hva arkaiske selvobjekter gjør, og om det derfor kanskje er uheldig at begge typer kalles for selvobjekter? Jeg mistenker at det er teorien om modne selvobjekter som er utslagsgivende når Gullestad

hevder at selvobjektbegrepet er overflødig og anbefaler at selvobjektspråket erstattes med behov for bekreftelse (Gullestad, 1992, s. 94).

Det vil være min påstand at tanken om modne selvobjekter representerer noe nytt i den selvpsykologiske teorien, at den ikke har ligget der som en naturlig konsekvens, slik Kohut later til å ville gi inntrykk av. Tanken om at det finnes selvobjekter som opprettholder selvet, og ikke bare selvobjekter som bygger opp selvet, innføres gradvis som premiss i løpet av Kohuts to siste bøker. Jeg vil komme tilbake til modne selvobjekter senere i diskusjonen.

Er et objekt alltid et selvobjekt?

Kohut reiser selv spørsmålet om ikke selvpsykologien har: *"...overextended the meaning of the term "selfobject," whether our theory in fact provides for anything but selfobject relationships?"* (Kohut, 1991, s. 501). Dette er også kjernen i Goldbergs kritikk når han gjør et poeng av selvobjektbegrepets overinkludativitet (Goldberg, 2002). En annen viktig etterfølger, Michael Franz Basch, spør: *"Are there other object experiences besides selfobject experiences?"* (Basch, 1991, s. 4). Et svar på dette viktige spørsmålet avhenger selvsagt av hvordan man forstår og definerer selvobjekt.

Kohut selv synes, i hvert fall til en viss grad, å holde fast ved distinksjonen mellom sanne objekter og selvobjekter: sanne objekter som oppleves som uavhengige fra selvet, som gjenstand for aggressive og seksuelle drifter; og selvobjekter som ikke oppleves som uavhengige, men som forlengelser av selvet, hvor man får støtte fra andre som forhindrer fragmentering av selvet (Kohut, 1991, s. 501). Når det gjelder arkaiske selvobjekter, synes tilstedeværelsen av denne type selvobjektoverføring å forutsette at man forholder seg til den andre som selvobjekt. Men hvordan blir det da i forhold til de modne selvobjektene? Disse kan man ikke utvikle seg bort ifra, og særlig når Kohut forutsetter at de arkaiske selvobjektene fortsetter å eksistere i dypet av vår psyke (Kohut, 1991, s. 502), blir distinksjonen mer utydelig. Det blir nesten som om modne selvobjekter er en slags arkaiske selvobjekter i forkledning. Kohut synes ikke å ha gitt et klart svar på spørsmålet han selv stiller, utover at: *"...the self's need for selfobject throughout life cannot be overestimated"* (Kohut, 1991, s. 503).

Om Kohut er uklar, synes Basch (1991) å svare klart bekreftende på spørsmålet:

"...are there situations in which infants, children, and adults are not in a state where selfobject experiences are needed to maintain the structure of the self? My answer to that is "Yes," – when the individual is functioning, as Kohut defined functioning, as a center of independent initiative or a cohesive self." (Basch, 1991, s. 4).

Forutsetningen for å kunne oppleve den andre som et objekt, og ikke et selvobjekt, synes å være at man har et godt utviklet og fungerende selv. Et sammenhengende selv, et uavhengig senter for initiativ, forutsetter, ifølge Basch: *"...at least a contrast between the well functioning self and the self in need of support"* (Basch, 1991, s. 5). Dermed synes Basch å forutsette, i likhet med i hvert fall den tidlige Kohut, at selvet har oppnådd en viss grad av differensiering fra objektet. Basch anbefaler å differensiere selvobjektbegrepet ytterligere for å fange hva slags fasespesifikke behov selvet er avhengig av ytre støttepunkter for. Basch kritiserer Kohut for å gjenta Freuds feil ved å bygge en psykologisk teori kun på grunnlag av erfaringer med patologiske pasienter; Basch etterlyser i stedet studier av normalutvikling. Dette er etter min oppfatning en avgjørende innvending Basch her kommer med. Kohut gjorde observasjoner av pasienter med narsissistisk problematikk og utformet en generell teori om selvet på grunnlag av dette. Dette stiller store spørsmål vedrørende generaliserbarheten av teorien.

Ut ifra erfaringer fra nyere spedbarnsstudier og blant andre Sterns studier av selvets utvikling, slår Basch fast at Kohut tok feil da han ikke regnet med at et sammenhengende selv ("cohesive self") utvikles før omkring 2-års-alder; tvert imot er et begynnende selv til stede allerede fra fødselen av (Basch, 1991, s. 6). Kun etter å ha supplert Kohuts teorier med funn fra studier av normalutvikling, og ved å betrakte både objekterfaringer så vel som selvobjektbehov, kan man ifølge Basch få et mest mulig utfyllende bilde (Basch, 1991, s. 14-15).

En annen etterfølger av Kohut, Paul H. Ornstein, synes å besvare spørsmålet om alle objekterfaringer er selvobjekterfaringer, ut ifra andre premisser og konkluderer dermed også ulikt. Ifølge ham mistet objektbegrepet sin plass i selvpsykologien da Kohut innførte teorien om livslang avhengighet til selvobjektene: *"...the concept of the mature selfobject took the object's place"* (Ornstein, 1991, s. 24). Anbefalingen fra Ornstein er som en logisk konsekvens å droppe objektbegrepet fullstendig og kun snakke om arkaiske og modne

selvobjekter i stedet (Ornstein, 1991, s. 25). Ut ifra denne anbefalingen kan den andre aldri være noe annet for selvet enn et selvobjekt. Selvpsykologien har hverken behov for, eller plass til, et objektbegrep, argumenterer Ornstein, som han mener hører hjemme innenfor et annet teoretisk rammeverk. Ornsteins poeng her kan dermed tas til inntekt for synet om at selvpsykologien kun kan forklare én del av utviklingen, at den ikke representerer en generell teori om utvikling, men kun den delen som handler om narsissistisk regulering. Som sådan har ikke den selvpsykologiske teorien behov for objektbegrepet.

Andre igjen advarer mot å droppe objektbegrepet fullstendig, ettersom man da kunne argumentere for at man like gjerne kunne droppe selvobjektbegrepet (Shane, 1991, s. 34-35). Ut ifra erfaringer fra normalutvikling hos barn foregår det en viktig desentreringsprosess, hevder Shane, hvor barnet utforsker det som er utenfor barnet selv. Denne prosessen: *"...remains invisible in the reconstructed version of the infant and child, but is clearly visible and demonstrable in the observed infant and child"* (Shane, 1991, s. 35). Ut ifra flere studier av normalutvikling tenker derfor Shane seg, i likhet med Basch, at man vil understøtte argumentet for å beholde objektbegrepet.

Etterfølgere av Kohut har altså konkludert ulikt på spørsmålet om et objekt alltid må være et selvobjekt. Mens Ornsteins anbefaling om å droppe objektbegrepet ville medføre at alt blir selvobjekterfaringer, argumenterer Basch for å bevare distinksjonen mellom objekt og selvobjekt. Tidligere kollega av Kohut, Ernest Wolf, anklages av Basch for å omfatte for mye i sin forståelse av selvobjektbegrepet (Basch, 1991, s. 5). Wolf sier at selvobjekt er en forkortelse for *selvobjekterfaringer* (Wolf, 1988, s. 11), og selvobjekterfaringer defineres som alle typer responser fra omgivelsene som bidrar til selvets opplevelse av velvære:

"...my self needs such responses for the completeness and cohesion of its structure. The experience of these self-sustaining responses are called selfobject experiences, because they emanate from objects – people, symbols, other experiences – and they are necessary for the emergence, maintenance, and completion of my self." (Wolf, 1988, s. 14).

En slik forståelse innebærer at det meste (for ikke å si alt) risikerer å bli klassifisert som selvobjekterfaringer, ettersom de fleste av erfaringene vi gjør på et eller annet plan vil være relatert til selvet (Basch, 1991, s. 5). Basch mener at Wolf dermed visker ut Kohuts viktige

distinksjon mellom det velfungerende selvet og selvet som har behov for støtte (Basch, 1991, s. 5). Wolf snakker om *"an ambience of responsiveness"* synonymt med begrepet om selvobjekterfaringer, og han mener at denne responsiviteten varierer fra enkel til mer kompleks (fra arkaisk til moden) ettersom den forandrer seg i forhold til de fase-spesifikke behov hos individet (Wolf, 1988, s. 39). Responser som ikke bidrar til selvets kohesjon og velvære kalles for *"missing or faulty response"* (Wolf, 1988, s. 14). Dette er en videreføring av teorien om modne selvobjekter, som i Wolfs utforming synes å medføre at det eneste som endrer seg, er måten selvobjektbehovet blir tilfredsstilt på, med det resultat at det blir problematisk å peke på erfaringer, opplevelser og relasjoner som ikke er selvobjekterfaringer, utover at disse eventuelt svikter i sine selvobjektfunksjoner.

Kohut hevder i sin siste bok at: *"...the archaic selfobject need did not proceed from the loss of a love object but from the loss of a more mature selfobject experience"* (Kohut, 1984, s. 197). Det er blant annet dette sitatet som Ornstein benytter i sin argumentasjon når han mener at selvpsykologien bør kvitte seg med objektbegrepet, fordi det har blitt overflødig (Ornstein, 1991, s. 26). I en fotnote sier Kohut at denne påstanden ikke er noe annet enn en annen måte å formulere på at narsissisme har sin egen utviklingsvei (Kohut, 1984, s. 226 note). Det spørres vel om ikke sitatet snarere vitner om en ny og annerledes bruk av selvobjektbegrepet, som resulterer i at objektets plass i selvpsykologien blir mer uklar.

La oss returnere til Kohuts spørsmål om teorien har rom for annet enn selvobjektrelasjoner (Kohut, 1991, s. 501), et spørsmål han aldri synes å besvare tydelig og entydig. Er det rimelig å følge Ornstein, og kanskje Wolf, og konkludere med at den logiske konsekvensen av teorien om modne selvobjekter er at alt blir selvobjektrelasjoner? Det er ikke utelukket at dette er en mulig konklusjon som konsekvens av innføringen av modne selvobjekter i teorien. Men hvorfor forkaster da ikke Kohut selv objektbegrepet fra teorien? Og hvorfor svarer han ikke bekreftende på sitt spørsmål om alt blir selvobjektrelasjoner for selvpsykologien? Kohut advarer faktisk i sin siste bok mot at analytiker tviholder på sin egen tolkning om at han er et selvobjekt for sin pasient når han faktisk ikke er det:

"...the analyst must avoid falling prey to the misguided insistence that a patient see him as a selfobject when in fact the patient wants to possess him sexually or do away with him" (Kohut, 1984, s. 153).

Tilsvarende mener Kohut at analytiker heller ikke må tviholde på tolkningen om at han er et objekt ("drive-object") for pasienten når det pasienten trenger, er at analytiker fungerer som et selvobjekt. Poenget er at Kohut her skiller klart mellom selvobjekt- og objektrollen, og at man må være varsom med å tviholde på tolkninger kun basert på én bestemt teori. Sitatet kan også tolkes dithen at selvpsykologien ikke er tilstrekkelig for en mest mulig komplett forståelse, at selvpsykologien ikke er nok i seg selv, men trenger å suppleres av andre teoretiske rammeverk, for eksempel klassisk psykoanalyse, egopsykologi, objektrelasjonsperspektivet eller andre relevante teorier. Selvpsykologien tar for seg én viktig utviklingsdimensjon, men må nødvendigvis suppleres av andre. Dette vil også samsvare med Kohuts syn på at selvpsykologien er et supplement til psykoanalysen, og ikke en erstatning for den (Kohut, 1984, s. 208). Faktisk sier Kohut om selvobjektoverføringen spesielt, og andre begreper og teorier generelt, at de: "*...must remain our helpmate and not become our master*" (Kohut, 1984, s. 204).

Som en foreløpig konklusjon synes det for meg mest hensiktsmessig å holde fast ved både selvet og objektet i selvpsykologien, ettersom det jo er i forhold til disse to størrelsene at selvobjektbegrepet blir relevant. Det er uheldig for den selvpsykologiske teorien at poenget om at den andre også kan være et objekt uten selvobjektaspekter, etter min oppfatning, ikke blir tydeliggjort i tilstrekkelig grad hos Kohut. Men min lesning av Kohut synes allikevel å understøtte denne konklusjonen. Et selvobjekt kan hevdes å forutsette både et selv og et objekt. Et selvobjekt uten et tilhørende selv og et tilhørende objekt synes meningsløst. Man kunne risikere, ikke bare å utvanne, men til og med å miste, det spesifikke ved selvobjektperspektivet dersom alt ble redusert til selvobjekterfaringer og selvobjektrelasjoner. Sannsynligvis ville det sikreste være å dermed anta at selvobjekterfaringer ikke er den eneste måten å relatere seg til et annet objekt på. Et objekt er derfor neppe alltid et selvobjekt.

Hvordan skal man så avgjøre hvilken funksjon den andre har for en selv, om den andre er et objekt eller et selvobjekt? Karterud sier at "du" kan oppleves av "jeg" på tre forskjellige måter: som "du" som selvobjekt (dette er selvpsykologiens hovedanliggende), som "du" som objekt (klassisk psykoanalyses hovedanliggende), og som "du" som trenger "meg" som selvobjekt (Karterud, 1995, s. 152). Han fortsetter: "*...samtidig må det innrømmes at forholdet mellom "du" som selvobjekt og "du" som objekt er forsømt innen selvpsykologien.*" (Karterud, 1995, s. 152). Karterud mener blant annet at det er et problematisk forhold mellom de to perspektivene i Kohuts mange sykehistorier, hvor: "*Patologiske selv-*

selvobjektrelasjoner i barndommen knytter seg ofte til konflikter der objektaspektet ved den andre kommer i konflikt med selvobjektaspektet...” (Karterud, 1995, s. 152-153). At den andre både kan ha funksjon som objekt og selvobjekt hos Kohut, er slått fast gjennom formuleringer som: *”self-object aspects of his love objects”* (Kohut, 1977, s. 188 note). Men hvor grensene går for disse selvobjektaspektene hos de sanne objektene, er uklart.

Én vei ut av uføret kunne selvsagt være å gå tilbake til Kohuts metodiske utgangspunkt, hvor man ut ifra den empatisk-introspektive metode undersøker den andres subjektive opplevelse, for å finne ut av om det er selvobjektaspekter eller objektaspekter som er mest fremtredende i relasjonen. Dette burde for så vidt være utgangspunktet for enhver undersøkelse av selvobjektrelasjoner. Allikevel ville det sannsynligvis fremkomme som underlig om ikke distinksjonen mellom perspektivene i mange tilfelle ville bli vanskelig. Med et selvpsykologisk fokus vil man antagelig ofte kunne oppdage elementer av selvobjektaspekter i ulike relasjoner, simpelthen fordi dette er selvpsykologiens primære siktemål. Da blir det avgjørende å kunne vekte graden av selvobjekt- og objektaspekter, samt å kunne utfylle selvobjektperspektivet med komplementerende teoretiske perspektiver.

Er et selvobjekt alltid et objekt?

For å vri på spørsmålet om et objekt alltid er et selvobjekt, kan man spørre seg om et selvobjekt alltid er et objekt. Et objekt referer i psykoanalytisk teori til en person, et individ som innvirker på ens psyke, men som utgjør en separat enhet (Moore & Fine, 1990, s. 129-130). Objektbegrepet er blitt stadig viktigere i utviklingen av psykoanalytisk teori, særlig med objektrelasjonsperspektivet, hvor miljøets innvirkning betones sterkere enn i Freuds opprinnelige id-psykologi.

Hva angår selvobjekter, har gjennomgangen av selvobjektbegrepet forhåpentligvis bidratt til å vise at det er objekter som først og fremst fyller selvobjektfunksjoner, enten dette måtte være foreldre, analytiker eller andre som på en eller annen måte får en stabiliserende eller oppbyggende funksjon for selvet. Kohut har også vist til at ikke-menneskelige objekter kan inneha selvobjektfunksjoner, såkalte selvobjektsurrogater (Kohut, 1977, s. 56). Med innføringen av modne selvobjekter blir det tydeligere at også andre enn objekter kan inneha selvobjektfunksjoner; det skjer en modning og en transformasjon av måten selvobjektbehovet

blir dekket på: *"...the need for, and the experience of, imagoes used for the creation and sustenance of the self undergoes a lifelong maturation, development, and change"* (Kohut, 1984, s. 193). Det nye selvobjektet bærer allikevel i seg elementer av det opprinnelige første selvobjektet; det blir en slags symbolsk ekvivalent. Dermed kan man for eksempel tenke seg at et musikkverk kan virke beroligende og samlende for selvet i voksen alder på samme måte som mors varme omfavnelse i tidlig barndom. Kohut regnet videre religion for å være et viktig idealisert selvobjekt i kulturen, og kunst hadde tilsvarende viktige selvobjektfunksjoner (Kohut, 2002c).

Hva så med indre representasjoner? Kan ens internaliserte bilder av signifikante andre inneha selvobjektfunksjoner? Når Kohut snakker om *"archaic, narcissistically experienced, prestructural self-object"* (Kohut, 1971, s. 90), kan man undre seg over om ikke dette også kan referere til indre representasjoner like meget som til ytre personer. Og når Kohut skriver om hr. Z og hans utvikling av kompensatoriske strukturer som et forsøk på å helbrede det skadede selvet, tar han opp hvordan hr. Z vendte seg til fars-selvobjektet ettersom mors-selvobjektet hadde sviktet: *"...an attempt to turn away from the mother and to heal the defect in the self via the potentially development-enhancing reactivation of the selfobject father"* (Kohut, 1984, s. 131). Kan ikke reaktivering av fars-selvobjektet like mye handle om hr. Z's indre forestilling om far som til den faktiske far? Må selvobjektet alltid være et levende objekt?

Kohuts betoning, i hvert fall i det tidligere forfatterskap, synes å gå i retning av den (ytre) andres betydning for regulering av egen narsissistisk likevekt. Selvobjekter synes her først og fremst å referere til personer. Etter hvert som selvobjektbegrepet får en sterkere plass i teorien, innføres andre kilder til tilfredsstillelse av selvobjektbehov, for eksempel religion, kunst, politiske ideer, men disse utgjør alle ytre innflytelser i kulturen. Temaet med indre forestillinger og representasjoner synes lite behandlet og problematisert. I *"The Restoration of the Self"* tar han opp temaet om selvet kunne differensieres mer, for eksempel i ulike selvrepresentasjoner, men kommer frem til at det har lite for seg: *"...we will still not know the essence of the self as differentiated from its manifestations."* (Kohut, 1977, s. 311). En tilsvarende differensiering av selvobjektrepresentasjoner synes heller ikke å få særlig oppmerksomhet.

I utgangspunktet skulle det ut ifra definisjonen ikke foreligge noen motsetning i at en persons representasjoner skulle kunne inneha selvobjektfunksjoner, under forutsetning av at de indre representasjonene virker samlende og stabiliserende for selvets fungering. Allikevel ville man da muligens støte på et større problem med hensyn til teoriens konsistens. For hvor blir det da av behovet for de ytre støttepunkter, hvis selvet er selvforsynt i form av indre selvobjektrepresentasjoner?

Spørsmålet om selvobjekter også kan være indre representasjoner, fantasier, introjekter, forestillinger og annet, synes ikke avklart. Allikevel synes det tydelig at selv om selvobjekter som regel er objekter, kan også andre fenomener, gjenstander og strømninger i tiden inneha selvobjektfunksjoner. Det er hvilke funksjoner som utføres, snarere enn kilden, som er avgjørende for om noe eller noen er et selvobjekt eller ikke.

Er selvobjektbegrepet for statisk?

At selvobjekter ofte oppfattes som synonymt med personer, er kanskje ikke rart. Wolf slår uttrykkelig fast at den vanligste misforståelsen ved selvobjektbegrepet er å tenke på selvobjektet som en person. *"To be sure, quite frequently the selfobject function is performed by a person, but it is important to remember that the selfobject is the function, not the person."* (Wolf, 1988, s. 52). Når imidlertid Wolf senere i samme bok sier at *"...this significant someone has been designated by self psychology as a selfobject..."* (Wolf, 1988, s. 117), er det kanskje ikke så rart at misforståelsen, som Wolf selv advarte mot, hyppig finner sted. Det er etter mitt syn det samme som skjer når Kohut knytter selvobjektbegrepet sammen med kilden, som i begrepene *foreldreselvobjekt* og *selvobjektanalytiker* (Kohut, 1977). Å bli tildelt rollen som selvobjekt, synes å gå i retning av å oppfatte det å være et selvobjekt som noe konstant, at en person fyller bestemte selvobjektfunksjoner for selvet. Man kan spørre seg om ikke selvobjekt blir et for statisk begrep som peker på det konstante ved funksjonen mer enn å vektlegge *prosessen* ved å inneha selvobjektfunksjoner for den andre.

Problemet kan ligge i at selvobjekt som et substantiv synes å gi assosiasjoner av noe man har eller ikke har, noe man er eller ikke er, og man får ikke frem det midlertidige ved selvobjektfunksjoner. Etter min oppfatning er det dette midlertidige aspektet som understrekes mer i de tidligere definisjoner av selvobjekt og også når man vektlegger at det er funksjonen

som avgjør om den andre er selvobjekt eller ikke. Det skjøre selvet er ikke alltid skjørt, det har ikke alltid like stort behov for den andres selvobjektfunksjoner. Derfor er det viktig å understreke at det å fungere som selvobjekt henviser til en stadig pågående subjektiv prosess.

Det er heller ikke slik å forstå at noen kun fyller én bestemt selvobjektfunksjon for selvet.

"Forskjellige behov er på ferde på samme tid og med forskjellig intensitet," (Karterud & Schlüter, 2002, s. 105) forklares det i en selvpsykologisk analyse over selvobjektrelasjonene hos Nagel i Knut Hamsuns "Mysterier". Forfatterne anbefaler å snakke om *"selvobjektkonfigurasjoner"* (Karterud & Schlüter, 2002, s. 105), ettersom dette begrepet får frem mer av kompleksiteten i hvordan vi kan anta at selvobjektfunksjonene manifesterer seg i praksis. Kohut har allerede beskrevet at de tre ulike selvobjektoverføringene kan ha ulik relativ vekt ettersom noen deler av selvet kan kompensere for større mangler i andre. Å snakke om selvobjektkonfigurasjoner får frem at dette er snakk om et mangefasettert og komplekst bilde, og samtidig er det viktig nok engang å understreke at selvobjekt henviser til en prosess mer enn noe statisk.

Selvobjektsvikt og onde selvobjekter

Selvpsykologien er vel så mye en psykologi om selvobjektenes svikt som en psykologi om selvobjektenes knirkefrie fungering. Det er også i selvobjektenes svikt at det blir tydelig at den andre har fylt selvobjektfunksjoner for selvet; liksom oksygenet i luften blir vi først klar over vår avhengighet av den når vi ikke har tilgang til den lenger, frem til da tar vi den for gitt. Perfekte selvobjekter er, som jeg allerede har vært inne på, hverken mulig eller engang ønskelig: *"...our selfobjects will remain imperfect throughout the whole span of our lives"* (Kohut, 1984, s. 27). Selvpsykologien handler derfor om langt mer enn tilfredsstillelsen av ulike typer selvobjektbehov. Selvobjektsvikt, eller selvobjektenes nederlag i å fylle selvobjektfunksjoner, er helt sentralt for utvikling, tenker Kohut seg. Det er selvobjektenes ikke-traumatiske (det vil si håndterlige) nederlag som danner grunnlaget for optimal frustrasjon, som igjen er forutsetningen for den forvandlende internaliseringen ("transmuting internalization"), som gjør at psykologisk endring kan finne sted. Et selvobjekt som er for perfekt i sin responsivitet overfor selvet, vil derfor være vel så hemmende for selvets utvikling, som et selvobjekt som svikter på en traumatisk måte. Idealet synes derfor å være et passende sviktende selvobjekt.

Når det gjelder den første situasjonen, for perfekte selvobjekter, synes dette å få lite oppmerksomhet hos Kohut. Kanskje skyldes det at spørsmålet har liten praktisk relevans og er mer uttrykk for en kunstig, hypotetisk teoretisk situasjon. Allikevel er det fullt ut mulig å forestille seg selvobjekter som i liten grad svikter, som er totalt anpasset den andres selvobjektbehov, som setter egne behov til side til fordel for den andres. Dette kan for eksempel dreie seg om avhengige personlighetstyper som gjør alt for å bevare den andres gunst. En slik konstellasjon er sannsynligvis lite formålstjenlig for begge parter. Man kan tenke seg at et for perfekt anpasset selvobjekt gir den andres selv for lite utfordringer og således heller ikke motiverer den andre til endring. Ingen optimal frustrasjon finner sted som følge av selvobjektsvikt, og det eneste positive som på lengre sikt oppnås, er en bevaring av den narsissistiske balansen. Hvordan en slik konstellasjon spesifikt ville berøre utviklingen av selvpatologi og ellers hemme selvets utvikling, er imidlertid i liten grad berørt.

Når det gjelder den andre situasjonen, selvobjekters traumatiserende nederlag, synes dette å utgjøre det primære grunnlaget for utviklingen av ulike typer selvlidelser: *"Faulty interaction between the child and his selfobjects result in a damaged self – either a diffusely damaged self or a self that is seriously damaged in one or the other of its constituents."* (Kohut & Wolf, 1978, s. 414). Er nederlaget for stort, er tanken at man kan risikere å utvikle en selvlidelse ("self disorder"), hvor de arkaiske selvobjektbehovene fortsetter å fremme sine arkaiske krav som voksen. Det var dette som var det opprinnelige fokuset når Kohut i "The Analysis of the Self" anbefalte en annen forståelse og behandling av personer med narsissistisk problematikk. Hva som må til for å utløse selvobjektsvikt, er individuelt betinget og avhenger av hvor godt personens selvobjektbehov ble respondert til i barndommen. Dette er grunnen til at små krenkelser som for noen er ubetydelige og uviktige, for andre kan utløse heftige reaksjoner, og i verste fall resultere i narsissistisk raseri over selvobjektets svik (Kohut, 1972).

I "The Two Analyses of Mr Z" fungerer moren høyst utilfredsstillende som selvobjekt for sønnen (Kohut, 1979). Morens egen psykopatologi, hennes psykotiske lidelse, og hennes egne selvobjektbehov fikk forrang fremfor sønnens selvobjektbehov. Hun refereres til som et *"noxious selfobject"* som i vesentlig grad hemmet sønnens utvikling og selvstendiggjøring (Kohut, 1979, s. 12). Andre steder snakker Kohut om *"unmanageable and tyrannical selfobject"* (Kohut & Wolf, 1978, s. 415 note) og mer nøytrale *"pathogenic selfobject failures"* (Kohut & Wolf, 1978, s. 417). Flere av disse uttrykkene bærer i seg sterke negative

emosjonelle konnotasjoner. Det er som om det ligger en implisitt sterk forventning om at selvobjektene skal opptre empatisk responderende, og når de mislykkes i det, er det som om harme vekkes over selvobjektene svik mot selvet. I Kohuts kasushistorier er det ofte mor som får gjennomgå som et slikt destruktivt selvobjekt (Strozier, 2001).

Uttrykket selvobjektsvikt impliserer at noe har fungert som et selvobjekt, det vil si at noe (eller noen) har fylt selvobjektfunksjoner. Hva så med personer hvis adferd har en destruktiv innflytelse på egen selvfølelse, som enten trækker på egen grandiositet eller avviser å bli idealisert eller å inngå i noen tvillingoverføring, er de også selvobjekter? Finnes det onde selvobjekter også, slike som utelukkende bidrar til selvets fragmentering? At noen fungerer dårlig som selvobjekt, synes å innebære at de utfyller rollen som selvobjekt på en lite tilfredsstillende måte. Men når noen er tyranniske selvobjekter, da er det som om deres innflytelse er iblandet andre elementer enn selvobjektaspekter. Dette kan skyldes at objektaspekter kommer i konflikt med selvobjektaspekter (Karterud, 1995, s. 152-153), som jeg så vidt har vært inne på. Grensene for når noen blir hatet som objekt og når noen blir hatet fordi de har sviktet som selvobjekt, er uklare. Man kan spørre seg om ikke selvobjektbegrepet blir ulogisk hvis man også kan snakke om onde selvobjekter. For hvordan kan noe fortsatt være et selvobjekt når dette slutter å fylle selvobjektfunksjoner? Man kan undre seg om ikke denne begrepsbruken er uheldig med tanke på definisjonen av selvobjekt. Når noe eller noen ikke lenger opprettholder selvet, fungerer vedkommende vel heller ikke lenger som selvobjekt. Om noen kan fungere som et ondt selvobjekt, forblir dermed en uavklart problemstilling, men det synes etter min oppfatning lite hensiktsmessig å inkludere en slik bruk av begrepet.

Hele tanken om at selvobjektene må svikte for å fasilitere utvikling, har også vært kritisert av nyere selvpsykologi. I stedet for å snakke om optimal frustrasjon har enkelte tatt til orde for at man heller bør snakke om *optimal responsivitet* ("optimal responsiveness") som grunnlag for utvikling, og det påstås at det er når selvobjektoverføringen er uforstyrret at strukturdannelse kan finne sted (Ornstein, 1990, s. 48). Selvobjektsvikt er ut ifra dette perspektivet utviklingshemmende snarere enn utviklingsfremmende, slik Kohut synes å ha forutsatt. Selv opplever jeg det allikevel som verdifullt å holde fast ved frustrasjonstanken, idet jeg frykter at å forlate den kan bane veien for at analytiker reduseres til en påfyllfunksjon for pasienten. Dette poenget vil jeg komme tilbake til senere i diskusjonen.

Hvor mange selvobjekter?

Hvor mange selvobjekter Kohut opererer med, endrer seg gjennom forfatterskapet. I utgangspunktet refererte han kun til den andres funksjon i den idealiserende overføringen som et selvobjekt. Ut ifra hans første bok skulle man dermed kunne anta at det kun eksisterer idealiserte selvobjekter. Allerede året etter benyttes selvobjektbegrepet imidlertid også for speiloverføringen (Kohut, 1972). Disse to hovedtypene av selvobjekter, speilende og idealiserte, korresponderte til hver sin pol på selvet: den grandiose og den idealiserende, som igjen viste til to typer narsissistiske behov. De svarte igjen til de to hovedstrømmene narsissismen kunne følge. I sin siste bok endrer imidlertid Kohut teorien og innfører tvillingbehov som en tredje hovedtype i stedet for en undertype av speilingsbehov. Som hovedtype har den også sin egen utviklingsvei, og narsissismen har derfor nå tre hovedstrømmer (Kohut, 1984, s. 198).

Alle tre selvobjekttypene har det til felles at de virker samlende og vitaliserende for selvet. De virker på ulike måter, men har felles mål: selvets utvikling, vekst og vedlikehold. Ulik relativ fordeling kunne ifølge teorien forklare ulik personlighetsutforming (Kohut & Wolf, 1978, s. 421-422). I tillegg kunne ulik relativ svikt forklare ulik utforming av eventuelle selvlidelser.

Ifølge Kohuts siste bok eksisterer det altså tre typer selvobjekter. Spørsmålet blir videre: Finnes det flere typer selvobjekter? Ernest Wolf, som i mange år var Kohuts nære medarbeider, har fortsatt utviklingen av selvpsykologisk teori etter Kohuts bortgang. Wolf opererer med fire typer selvobjekterfaringer: Foruten de tre nevnte har han en fjerde type, som han kaller "*adversarial selfobject experiences*" (Wolf, 1988, s. 67). Dette handler om selvobjekterfaringer som virker styrkende på selvet via selvobjektets *vennlige motstand* ("assertiveness") overfor selvet. Wolf gir et eksempel på denne type selvobjekterfaring hvor foreldrene tillater sønnen å låne bilen til en rockekonsert, forutsatt at han lover å ikke ta med en venn som foreldrene misliker. Det handler altså om en slags selvobjekterfaring med betingelser, som i sitt vesen frustrerer selvet, men ikke mer enn at selvobjektrelasjonen bevares. Denne typen selvobjekt svarer igjen til et "*adversarial need*", som Wolf tenker seg kommer til syne rundt to-års-alder og vedvarer livet ut (Wolf, 1988, s. 57).

Jeg stiller meg forsiktig undrende til hvorvidt Wolf her innfører et genuint nytt selvobjektbehov med sitt "*adversarial selfobject*" og "*adversarial need*", eller om han ikke snarere klassifiserer de opprinnelige tre selvobjektene på nye og oppfinnsomme måter. Er ikke dette i virkeligheten det samme som når Kohut snakker om ikke-traumatiserende (håndterlig) selvobjektsvikt, som er grunnlaget for optimal frustrasjon? Hvis dette skulle stemme, kan jeg dessuten vanskelig se at å skulle tilføre en ny type selvobjekt for et fenomen som allerede er forklart av teorien, representerer noe teoretisk fremskritt av betydning.

Foruten "*adversarial need*" snakker Wolf om et "*efficacy need*" som handler om behovet for å erfare at man har en innvirkning på andre (Wolf, 1988, s. 55), et slags evokativt behov, med andre ord. Wolf tenker seg at behovet for "*efficacy experiences*" er like viktig for selvets utvikling som de andre selvobjekterfaringene (Wolf, 1988, s. 60), men allikevel ser det ikke ut som om det får status som en egen type selvobjekt. Selv om Wolf i sin klassifikasjon ser ut til å operere med *fire* typer selvobjekterfaringer (Wolf, 1988, s. 66-67), lister han et annet sted opp *fem* ulike typer selvobjekterfaringer. Den femte typen kaller han for *infantile selvobjekter*, og disse svarer til Kohuts arkaiske selvobjekter (Wolf, 1988, s. 184). Han ser her ut til å blande inn en annen dimensjon, nemlig grad av utviklethet hos selvobjektet, som grunnlag for å postulere en egen type selvobjekt. Ut ifra denne klassifikasjonen fremstår det som noe underlig og nesten tilfeldig at han ikke samtidig inkluderer modne selvobjekter som en egen selvobjekttype. Han snakker også om et spesifikt "*merger need*" (Wolf, 1988, s. 55), men ingen tilsvarende selvobjekttype. Om Wolf derfor opererer med fire, fem eller seks selvobjekttyper, synes noe uklart, og strengt tatt også noe tilfeldig. Kriteriet synes å være følgende:

"Any experience that functions to evoke the structured self (which manifests as an experience of selfhood) or to maintain the continuity of such selfhood is properly designated as a selfobject experience." (Wolf, 1988, s. 52).

Som den tidligere diskusjonen allerede har vært inne på, risikerer man dermed å omfatte svært mange erfaringer som selvobjekterfaringer. Og når det dessuten virker noe tilfeldig hva som skal til for å operere med en egen type selvobjekt, kan man i prinsippet tenke seg en uendelig rekke med selvobjekterfaringer, selvobjekttyper og selvobjektbehov. Wolfs klassifikasjon virker for meg derfor mer tilslørende enn klargjørende.

Et annet poeng i denne forbindelse handler om de to opprinnelige typene selvobjekter: speilende og idealiserte. På mange måter synes disse to typene å virke gjensidig bekreftende. Den enes speilingsbehov kan korrespondere med den andres idealiseringsbehov og motsatt. Man kan tenke seg situasjonen hvor ”mitt” behov for speiling fra ”deg” samsvarer med ”ditt” behov for å idealisere ”meg”. Dermed får begge parter dekket sine selvobjektbehov i én gjensidig bekreftende operasjon. Det er som om de to typene referer til henholdsvis en passiv posisjon hos den ene (blir idealisert av den andre, får tilfredsstilt speilingsbehov) og en tilsvarende aktiv posisjon hos den andre parten (speiler den andre, får tilfredsstilt idealiseringsbehov). Man kan undre seg om ikke speiling og idealisering dermed på sett og vis handler om ett snarere enn to behov. Er speilende og idealiserte selvobjekter dermed komplementære størrelser, hvor det som vektlegges er den passive eller den aktive posisjonen? Kan speilende prosesser like gjerne kalles idealiserende, og idealiserte selvobjekter like gjerne kalles speilede selvobjekter? Jeg føler ikke grunnlag for å konkludere i retning av dette; sannsynligvis er det mest hensiktsmessig å operere med to separate størrelser. Men jeg vil understreke at de to typene synes å stå i et nært, nesten komplementært, forhold til hverandre.

Om selvobjektbegrepets presisjon

Angående teoriens konsistens pekte Kohut selv flere ganger på uklarheter og motsetninger i selvpsykologien, for eksempel med begrepet om selv-selvobjektrelasjoner, som han hevdet referer til våre indre opplevelser, vår psykologiske virkelighet som vi kun kan studere via den empatisk-introspektive metode: *”...how then can we speak of relationships between them as if we were dealing with actors on the stage of external reality?”* (Kohut, 1984, s. 50).

Uklarheter i en teori er i følge Kohut uunngåelig og i nevnte tilfelle også *”harmless and excuseable”* så lenge den fasiliterer kommunikasjon. Kohut argumenterer for at inkonsistenser må kunne tolereres: *”...trusting the mind of the reader to make whatever conceptual adjustments are necessary”* (Kohut, 1984, s. 50).

Som jeg tidligere har vært inne på, synes den vide definisjonen av selvet mer klar og upresis enn den snevre definisjonen. En større grad av differensiering, for eksempel i ulike selvrepresentasjoner, som kunne bidratt til en større grad av presisjon av selvbegrepet, avvises med argumentet om at selvet uansett ikke kan kjennes i sin essens (Kohut, 1977, s. 311).

Selvets fremtredelsesformer (manifestasjoner) anerkjennes dermed som flertallige, og Kohut gjør et bevisst valg i ikke å spesifisere disse. I stedet appelleres det til leserens evne til å utfylle det mangelfulle bildet ved å foreta nødvendige justeringer (Kohut, 1984, s. 50).

Man kunne her selvsagt tenkt seg at det hadde vært en vesentlig forbedring av teorien om Kohut hadde lagt mer vekt på å differensiere selvbegrepet og selvobjektbegrepet mer. Senere forfattere har for eksempel prøvd å oppnå en større grad av teoretisk klarhet i selvobjektbegrepet ved å differensiere de underliggende affektene (Stolorow, Brandchaft & Atwood, 1987). I dette perspektivet ligger integrering av affekt til grunn for enhver selverfaring, og behovet for selvobjektbånd knyttes nært sammen med behovet for å få tilpassede responser fra omgivelsene på egne affektilstander (Stolorow, Brandchaft & Atwood, 1987). Stolorows bidrag representerer et eksempel på en slik differensiering, da med utgangspunkt i affektilstander, som tar sikte på å øke begrepets presisjon.

Kan det være slik å forstå at man vinner noe, men man mister noe annet, når man forsøker å øke et begreps eksakthet? Man kan tenke seg at et begrep med en høy grad av eksakthet og presisjon, i liten grad vil kunne misforstås, idet det er meget tydelig hvilke fenomener det refererer til og, ikke minst, hvilke fenomener som faller utenfor. Samtidig vil man med et slikt begrep kunne risikere at de fenomener man ønsker å omfatte også fort vil kunne havne utenfor, at det finnes forhold som den opprinnelige forfatter av begrepet ikke var klar over, men som dukker opp etter hvert. Å endre en definisjon som er etablert, kan være en vanskelig oppgave, særlig hvis begrepet er innarbeidet.

Et annet poeng i denne forbindelse handler om at et mindre eksakt begrep kan være en fordel for en teori som er i utvikling. "*Elastic concepts play a very important part in holding psychoanalytic theory together.*" (Sandler, 1983, s. 36). En viss grad av plastisitet og elastisitet ved begreper gjør at ny innsikt og nye forståelser kan inkorporeres uten at begrepene av denne grunn må forkastes.

Begreper som selv og selvobjekt refererer til subjektive fenomener. Derfor er fenomenet i seg selv vanskelig å fange, og en definisjon med en stor grad av presisjon vil kunne være vanskelig. Wolf mener at psykoanalytiske definisjoner nødvendigvis må bygge på andre premisser enn definisjonene man kan finne i andre naturvitenskaper:

“...the terms we use point metaphorically and evocatively to psychological experiences by the use of connotation and analogy. These refer to subjective mental states through their content, allusions, and associated affects. The perceptions designated by these terms and their subjectively derived definitions are themselves subject to distortions. That is why such terms as “hostility” or “love” or “self” or “transference” defy all efforts to pin them down with precision, earning us the contempt of some of the “hard” scientists among us.” (Wolf, 1988, s. 19).

Ved en for sterk grad av presisering av begrepet selvobjekt, kan man kanskje risikere at begrepet mister noe av sin relevans for de psykologiske fenomener det er tenkt å forstå og forklare. Den generelle teorien skal omfatte private opplevelser, og dermed kan med nødvendighet begrepene ikke være for spesifikke. De må fange noe av grunnessensen, men samtidig gi rom for individuelle tilpasninger. Spørsmålet blir snarere om begrepet er presist nok?

Wolf sier for eksempel om selvbegrepet at det har en *flytende* karakter (Wolf, 1988, s. 50). Hovedfordelen er at begrepet blir mer praktisk anvendelig og plastisk, eller fleksibelt om man vil. I stedet for å låse begrepet med en for presis definisjon, oppnår man med en flytende definisjon at begrepet kan utvikles videre (Wolf, 1988, s. 50). Enkelte har uttrykt dette som at Wolf hevder at begrepets klarhet først kommer til syne i anvendelsen i den kliniske situasjon (Shane, 1992, s. 217). Den største ulempen er at begrepet kan bli *for* upresist, og begrepet risikerer å bli sårbart for individuelle tolkninger. Selvobjektbegrepet kan hevdes å falle i samme klasse som selvbegrepet, og selvobjektdefinisjonene er også på mange vis flytende. Selvobjekt brukes i ulike kontekster i til dels ulike betydninger, og det har forandret seg gjennom Kohuts forfatterskap. Selvobjekt har en oppbyggende funksjon, men også en vedlikeholdende funksjon for selvet. Det refererer til en intrapsykisk prosess, men hele tiden innenfor en interpersonlig ramme. Det omfatter umodne så vel som modne selvobjekter.

Denne flytende forståelsen av selvobjekt bærer avgjort i seg vesentlige fordeler. Fenomenene man forsøker å fange, beskrive, forstå og forklare er i seg selv *flyktige*. Dette handler om intrapsyriske og interpersonlige prosesser som ingen kjenner svaret på. Vi baserer oss i stor grad på antagelser som kan være godt eller dårlig begrunnet. En flytende definisjon tillater at begrepet ikke låses fast for tidlig, men kan utvikles videre ettersom man erverver ny kunnskap om menneskets fungering. Det tillater også at leseren, forskeren eller terapeuten tilpasser

begrepet til sin aktuelle situasjon. Det synes som om dette er Kohuts ønske når han skriver om å stole på at leseren kan foreta de nødvendige justeringer (Kohut, 1984, s. 50).

Indre eller ytre?

For å videreføre dette poenget om selvobjektbegrepets flytende kvalitet, hvordan kan man fastslå hvorvidt selvobjektbegrepet refererer til en indre eller en ytre virkelighet? Som leseren antagelig husker, ble det av enkelte oppfattet som særlig problematisk at begrepet *”glir mellom en intrapsykisk og en interpersonlig referanseramme”* (Gullestad, 1992, s. 94).

Etter min oppfatning må begrepet med nødvendighet gli mellom disse to referanserammene, ettersom begrepet selvobjekt referer til prosesser som finner sted innenfor begge sfærer. Det er nettopp her, vil jeg våge påstanden, at Kohuts monumentale bidrag ligger: Han makter å fange de prosesser mellom individer, hvor man hverken er fullt ut seg selv eller fullt ut den andre. Det er situasjoner hvor man søker etter ytre støttepunkter og midlertidig flyter mer eller mindre sammen med den andre som et ledd i egen selvfølelsesregulering. Den andre blir en forlengelse av ens eget selv, og når den andre svikter i denne funksjonen på en måte som ikke overvelder selvet, motiveres selvet til å tilpasse seg svikten, slik at det siden blir i stand til å utholde tilsvarende svikt i omgivelsene. Denne prosessen finner sted både på et intrapsykisk plan, men også på et interpersonlig plan, ettersom andres adferd blir avgjørende for den intrapsyke funksjon.

Selvobjektet forholdet seg til et selv og et objekt, og hver av disse kan være sterkere eller svakere vektlagt, men det er elementer av begge til stede på én og samme tid. Av denne grunn er selvobjekt et intuitivt forståelig og fleksibelt begrep som fyller et tomrom i det psykoanalytiske språket. Det er et begrep som hele tiden glir imellom det mer eller mindre udistensierte feltet i relasjonen, som et *”jeg – du – noe-midt-imellom”*. Her fanger Kohut noe spesifikt og viktig som i liten grad har vært behandlet før. At begrepet vanskelig lar seg låse eller klart definere innenfor en indre eller en ytre virkelighet, representerer en styrke og ikke en svakhet, etter min mening.

Etterfølgere av Kohut har brukt selvobjektbegrepet på til dels ulike måter. Kohut har blitt kritisert for at han opererer for mye ut ifra et egopsykologisk perspektiv, og at hans

selvobjektbegrep brukes på en måte som i for sterk grad ignorerer det interpersonlige aspektet ved den virkeligheten han beskriver (Tønnesvang, 2002b, s. 150). Andre har beskrevet dette som at tradisjonell selvpsykologi i stor grad er en én-person psykologi og at senere intersubjektivitetsteori og relasjonell selvpsykologi i sterkere grad er to-person psykologier som vektlegger det interpersonlige aspektet sterkere (Goldberg, 2002, s. 4-8). Det er en viss uenighet ved hvorvidt selvobjektbegrepet bør defineres innenfor en én-person psykologi eller en to-person psykologi (Fosshage, 1992). Kohut og Wolf tar utgangspunkt i en én-person psykologi, hvor det subjektive aspektet dominerer fremfor det interpersonlige, mens andre vil definere selvpsykologi som en to-person psykologi (Lichtenberg, 1991). Jeg vil ikke gå videre inn på dette, ettersom jeg føler at det faller utenfor oppgavens problemstilling, men vil poengtere at det er Kohuts selvpsykologi som er mitt primære siktemål i min behandling av selvobjektbegrepet. Etter min oppfatning kan selvobjektbegrepet best forstås som å inneha elementer fra både en én-person psykologi og en to-person psykologi.

Er selvobjekt et metaforisk begrep?

Mye av språket som gjennomsyrrer psykoanalysen består av metaforer. En metafor har i en doktoravhandling av Henrik Enckell blitt definert som at: *"...an unconventional combination of words enables a new hitherto unseen meaning to arise"* (Karlsson, 2002, s. 167).

"It is through this clash between the conventional meaning of the words and the creative combination of them that a new and extended meaning emerges." (Karlsson, 2002, s. 167.)

På mange måter er det nettopp denne prosessen Kohut foretar når han kombinerer det allerede etablerte begrepet "objekt" med det noe mer uklare "selv" og dermed skaper "selvobjekt". Selvobjekt henviser til andre fenomener, men bærer i seg elementer av de to opprinnelige grunnbegrepene, samtidig som begrepet i seg selv får en ny grunnbetydning.

Henrik Enckell hevder at bruken av metaforer representerer den eneste måten som det ubevisste kan manifestere seg for bevisstheten på (Karlsson, 2002, s. 168). Nettopp derfor er metaforer særlig viktig innenfor psykoanalysen, i motsetning til andre vitenskaper. Enckell har også vist til at på gresk er "metafor" og "overføring" samme ord (Enckell, 1999).

Wolf har også påpekt de metaforiske kvalitetene ved mange av grunnbegrepene innenfor psykoanalysen og selvpsykologien. Ifølge ham er det metaforiske begreper som best evner å fange subjektive fenomener, som i seg selv er ulne og uklare, og han nevner ”fragmentering” som et eksempel på et slikt begrep innenfor selvpsykologien (Wolf, 1988). Kan det være at selvobjektbegrepet også er et slikt metaforisk begrep?

Kohut selv brukte mange ulike metaforer for å fange betydningen av selvobjektbegrepet. Mens selvet ble forstått analogt med et batteri med to poler og en spenningsbue, ble selvobjekt beskrevet som *oksygen* i luften (Kohut, 1971) og som et *protein* som endrer seg når det tas inn og deltar i innredningen av det nye selvet (Kohut, 1977). I tillegg brukte han flere billedlige beskrivelser av prosesser som forsøkte å fange noe av essensen i begrepet, for eksempel ”*the proud smile of the parents*” (Kohut & Wolf, 1978, s. 417) og ”*the gleam in the mother’s eye*” (Kohut, 1971, s. 116).

Jeg tror man trygt kan regne selvobjektbegrepet som å inneha metaforiske kvaliteter, og begrepet henviser absolutt til subjektive (og til dels ubevisste) opplevelser som vanskelig lar seg fange med konvensjonelle begreper. Allikevel synes jeg begrepet i seg selv gir få billedlige assosiasjoner, utover at det består av en sammenstilling av ”selv” og ”objekt” og som sådant fanger noe nytt.

Hvorvidt selvobjektbegrepets metaforiske kvaliteter skal innebære at det dermed skal underlegges mindre stringente krav til presisjon, vil jeg ikke konkludere med. Sannsynligvis vil selvobjektbegrepet i selvpsykologien, liksom det ubevisste i psykoanalysen, forbli et noe dunkelt begrep, som ligger der som premiss for vitenskapen, men som, for å holde oss i det metaforiske landskapet, vanskelig lar seg betrakte i fullt dagslys.

Modne selvobjekter

Som jeg tidligere har påpekt flere ganger, representerer tanken om modne selvobjekter en videreutvikling av den selvpsykologiske teorien, som hovedsakelig finner sted i Kohuts siste bok. Vi kan ane allerede i ”*The Restoration of the Self*” at selvobjektene har fått en utvidet plass, når Kohut her poengterer livslang avhengighet til selvobjektene og at ingen antagelse

om umodenhet kan utledes fra en persons avhengighet til sine selvobjekter (Kohut, 1977, s. 188 note). Selvsagt er det positivt at teorien er under stadig utvikling og gir rom for nye oppdagelser og funn. Tanken om modne selvobjekter viser noe av kompleksiteten i de flerfoldige måtene en person kan få tilfredsstilt selvobjektfunksjoner på. At vi trenger ytre støttepunkter livet igjennom, er vel også en ukontroversiell antagelse, men representerer samtidig en viktig understreking. Utviklingen poengteres nå tydeligere som en evigvarende, livslang prosess, også hva angår selvfølelsesreguleringen. Når dette evigvarende aspektet understrekes så sterkt, innebærer det at selvobjektfunksjonenes midlertidighet nedtones.

Tanken om modne selvobjekter er dessuten en viktig understreking av at selvobjekterfaringene endrer karakter gjennom livet. Hvordan formen på selvobjektoverføringene endrer seg ettersom de modnes, har vært lite behandlet, både hos Kohut og blant etterfølgerne. Enkelte har pekt på ulike dimensjoner som kan være viktige for å få et bedre grep om den økende kompleksiteten som antas å finne sted når selvobjektene modnes: opplevelse av relasjon, moden selvsikkerhet, funksjonsfleksibilitet, grad av personlig agens, anerkjennelse av den andre, erfaring av gjensidighet, evne til å være empatisk, selvtransformasjon og altruisme (Hagman, 1997, s. 92-96).

Min innvending mot begrepet går på at jeg mener at selvobjektbegrepet blir betydelig mer utydelig når man velger å snakke om modne selvobjekter. Jeg mistenker at begrepet om modne selvobjekter inneholder langt mer enn det Kohut kaller for arkaiske selvobjekter. Arkaiske selvobjekter peker henimot en mer spesifikk prosess, som handler om det skjøre selvets behov for ytre støttepunkter under trusselen om fragmentering og samtidig tap av selvfølelse. I tillegg viser arkaiske selvobjekter til en generell utviklingsprosess, som handler om hvordan selvet vokser seg sterkere og internaliserer flere og flere funksjoner. Modne selvobjekter, derimot, handler først og fremst om vedlikehold og opprettholdelse av selvet, om hvordan det velutviklede og sterke selvet også har behov for ytre støttepunkter for å bevare opplevelsen av sammenheng, vitalitet og harmoni i selvet. Dermed har modne selvobjekter i seg et stort element av de arkaiske selvobjektenes funksjon (en slags arkaiske selvobjekter i forkledning), men jeg har en meget sterk mistanke om at de også peker til helt andre psykologiske prosesser. I prinsippet kan alt som viser til meningsfulle aktiviteter hva angår selvets fungering, på et eller annet plan kalles for modne selvobjekter, og dette kan, som jeg tidligere har vært inne på, representere svært mange prosesser. Dermed blir begrepet om modne selvobjekter et svært generelt begrep, som jeg føler utvanner essensen i

selvobjektbegrepet i unødvendig grad. Av denne grunn oppfatter jeg det som et nokså uheldig begrep, som i liten grad tjener den selvpsykologiske teorien spesielt eller psykologien mer generelt. At fenomenet finner sted og er viktig, har jeg ingen som helst problemer med å akseptere, men at dette må kalles selvobjekter, finner jeg uheldig.

Blir analytiker redusert til en "narsissistisk supporter" for pasienten?

Jeg har i teoridelen under gjennomgangen av "How Does Analysis Cure?" allerede berørt denne innvendingen mot selvobjektbegrepet, som handler om at analytiker risikerer å reduseres til en påfyllfunksjon for pasientens selvobjektbehov, at han reduseres til en "narsissistisk supporter" for pasienten (Gullestad & Killingmo, 2005, s. 35). Innvendingen blir særlig relevant med innføringen av begrepet om modne selvobjekter og poengteringen av den livslange avhengigheten av selvobjektene. Jeg vil gjerne understreke poenget nok en gang, om at Kohut selv *tok sterk avstand fra* en slik forståelse av analytikers rolle. I sin siste bok slo han fast at tolkningen er analytikers viktigste arbeidsredskap, og innsikt representerer den kurative faktoren i behandlingen (Kohut, 1984). Analytiker bør, ifølge Kohut, gi rom for selvobjektoverføringer, la dem utfolde seg i terapirommet, tolerere dem og analysere dem som berettigede utviklingspsykologiske reaksjoner som følge av mangelfulle responser i barndommen. Men Kohut tok sterk avstand fra at analytiker skulle gratifisere selvobjektbehovene, altså gå inn i en slags påfyllfunksjon. Kohuts anbefaling var en *abstinent* holdning (Kohut, 1984), og på denne måten kunne analytiker skape en situasjon preget av optimal frustrasjon og dermed legge grunnlaget for forvandlende internaliseringer og psykisk endring.

Kohuts anbefalinger om en abstinent holdning, hvor analytiker unnlater å gratifisere pasientens behov, blir sannsynligvis mest relevant i forhold til speiloverføringen. Når det gjelder den idealiserende selvobjektoverføringen, var han flere ganger meget tydelig på hvordan analytiker skulle respondere: "...*there is only one correct analytic attitude: to accept the admiration.*" (Kohut, 1971, s. 264). Idealiseringsbehov skal altså ikke fortolkes på samme måte som speilingsbehov. Dette betyr imidlertid ikke at analytiker dermed gratifiserer pasientens idealiseringsbehov, snarere at analytiker unnlater å fortolke pasientens beundring av terapeuten.

"It is this selfobject transference that becomes the crucial one, because it is around this less traumatic selfobject that the analysand's movement toward health now attempts to organize itself." (Kohut, 1984, s. 204).

Formuleringer som denne synes å støtte opp om at det er selvobjektoverføringen i seg selv som skal skape den helbredende prosess. Jeg vil allikevel hevde at det finnes flere holdepunkter som går imot en slik fortolkning. Etter min oppfatning har selvpsykologisk behandling, slik den i det overveiende presenteres hos Kohut, aldri handlet om noen slags *korrigerende selvobjekterfaring* (etter modell av Alexanders begrep om "korrigerende emosjonell erfaring"). Analytikers rolle *har aldri vært* å tilfredsstille pasientens selvobjektbehov. Dette sies eksplisitt en rekke steder hos Kohut. Etter min oppfatning er innvendingen allikevel forståelig og berettiget, men jeg tror den hovedsakelig kommer av innføringen av teorien om modne selvobjekter. Dette representerer, etter min oppfatning, nok en grunn til å påpeke det problematiske ved å snakke om modne selvobjekter. I tillegg må det innrømmes at innvendingen også kan komme av en viss inkonsistens i teorien på dette punktet (som siste sitat hos Kohut kan sies å være uttrykk for).

Er selvobjekt et nyttig begrep?

Svaret på dette spørsmålet avhenger både av hvordan man definerer nyttebegrepet og hvordan man vurderer Kohuts bidrag. Jeg vil ta utgangspunkt i min egen vurdering av Kohuts selvobjektbidrag.

Hvis man spør om forutsetningen for et begreps nytte handler om begrepet evner å overleve forfatteren, om det er konsistent innenfor teorien, om det bidrar til videre teoriutvikling og om det bidrar til faglig diskurs og debatt, da vil jeg anta at de fleste ville være enig i at selvobjektbegrepet oppfyller kriteriene. Det er ikke uten grunn at mange av Kohuts etterfølgere har knyttet selvobjektbegrepet til sitt bryst og til og med omtalt selvpsykologien som en *selvobjektpsykologi* (Wolf, 1988). Allikevel bærer begrepet, etter min mening, i seg en stor risiko for å innta en for sentral plass, at det blir for generelt, at for mange fenomener og prosesser inkluderes i begrepet. Da ender begrepet, som skulle forklare alt, opp med å forklare ingenting.

Jeg vil absolutt stille meg bak konklusjonen om at selvobjekt representerer et nyttig begrep, både for selvpsykologien spesielt og psykologien generelt. Allikevel vil jeg ta til orde for at man klart avgrenser hvilke prosesser man inkluderer og hvilke man ekskluderer. Jeg tror begrepet fanger en meget sentral prosess som finner sted både på et intrapsykisk, men også på et interpersonlig plan.

Et forslag til presisering av selvobjektbegrepet

Jeg har tidligere i denne oppgaven omtalt selvobjektbegrepet som et intuitivt forståelig og fleksibelt begrep, som fyller et tomrom i det psykoanalytiske språket. Etter min oppfatning evner begrepet å favne sentrale intrapsyriske og interpersonlige psykologiske prosesser i reguleringen av selvfølelse, hvor den andre ikke er separat, men oppleves som en forlengelse av en selv, en mellomposisjon. Begrepet evner, etter min mening, best å beskrive den andres rolle for selvets fungering når selvet er skjørt og sårbart og har behov for ytre støttepunkter for ikke å fragmentere. Dette representerer en gradvis prosess, hvor den andre trer inn i og ut av selvobjektfunksjoner ettersom selvet har behov for det.

For å unngå en tilfeldig og upresis bruk av selvobjektbegrepet anbefaler jeg å gå tilbake til begrepets opprinnelse og se hvilke fenomener selvobjektet i utgangspunktet var tenkt å skulle omfatte. Dette samsvarer i stor grad med det Kohut siden kaller for arkaiske selvobjekter (Kohut 1984), hvor selvet som i mangel av egne spenningsregulerende strukturer, vender seg til ytre objekter. Dette handler både om selv hvis selvstrukturer har kronologiske defekter, og om velfungerende selv hvor selvstrukturene er relativt intakte, men som under påkjenninger kan fungere dårligere, og da henvender seg til ytre holdepunkter for støtte.

Videre vil jeg anbefale å ta utgangspunkt i Kohuts underdeling av speiloverføringen, hvor han snakker om sammensmeltningsoverføring, tvillingoverføring og speiloverføring i snever forstand (Kohut, 1971, s. 114-116). I sin siste bok oppgraderes statusen til tvillingoverføringen til å bli en tredje type med separat utviklingslinje og egne selvobjektbehov. Kohuts dimensjon er allikevel viktig, og jeg mener at den kan ha relevans for alle tre typene av selvobjektoverføringer, ikke kun speiloverføringen. Dermed kan man snakke om en dimensjon hvis ene ytterpunkt kan kalles for *arkaisk selvobjektoverføring*. Dette representerer minst grad av utvikling i selvobjektbehovet, stor grad av avhengighet, stor

grad av regresjon og fragmenteringstendenser i selvet, og ikke minst størst grad av uddifferensierthet mellom selvet og objektet (sammensmeltning). Her erfares objektet som en forlengelse av selvet. Det andre ytterpunktet kan kalles *snever selvobjektoverføring*, og dette representerer en større grad av utvikling i selvobjektbehovet og tilsvarende mindre grad av avhengighet, mindre grad av regresjon og fragmentering i selvet, og større grad av differensiering mellom selvet og objektet. Her erfares objektet som separat fra selvet, men det ligger en forventning om at objektet like fullt skal opptre på bestemte måter for selvet, som speilende, som idealisert eller som tvilling, som dermed støtter opp under selvfølelsesreguleringen.

I stedet for å snakke om modne selvobjekter anbefaler jeg å forbeholde selvobjektbegrepet til disse mer arkaiske funksjoner. Man kan spesifisere selvobjektoverføringen etter hvilken grad av differensiering den har (arkaisk eller snever selvobjektoverføring) samt etter hvilken type den primært har (speilende, idealisert eller tvilling), eventuelt en kombinasjon av disse tre, men med ulik relativ vekt og med ulik intensitet (selvobjektkonfigurasjon). Samtidig er det viktig å huske at selvobjekter defineres ut i fra funksjon snarere enn ut ifra personen som utfører dem, og selvobjekt representerer en prosess, hvor den andre glir inn i og ut av selvobjektfunksjoner ettersom selvet har behov for det. Begrepet hører først og fremst hjemme innenfor klinisk arbeid med narsissistiske pasienter, men vil forhåpentligvis også finne gjenklang hos hver og en av oss som i perioder har behov for andre for å regulere vår egen selvfølelse og narsissistiske likevekt.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg, i et forsøk på å få en bedre forståelse av selvobjektbegrepet, forsøkt å gå tilbake til kilden, til opprinnelsen, og studert hvordan begrepet vokste frem innenfor Kohuts teori om narsissismen og dens regulering. Etter min oppfatning er det her begrepets sprengkraft ligger, i det terapeutiske møte i behandlingen av pasienter med narsissistisk problematikk. Kohut har bidratt til å gjøre terapeuter særlig oppmerksomme på en spesiell form for overføring og en særegen type behov. Jeg har tatt til orde for at begrepet også kan anvendes i andre sammenhenger, men vil understreke at det primært er i denne situasjonen at begrepet kommer til sin rett.

Som gjennomgangen forhåpentligvis har bidratt til å belyse, finner det sted en utvikling av begrepet, hvor stadig flere funksjoner inkluderes. Jeg har argumentert for at denne utviklingen i Kohuts siste bok står i fare for å gå for langt, hvor særlig innføringen av modne selvobjekter gjør at man risikerer å ikke kunne se annet enn selvobjekter, hvor man ender opp med å ikke kunne se objektet for bare selvobjekter ("ikke kunne se skogen for bare trær"). En for utstrakt bruk av begrepet og en for generell betydning medfører, etter mitt syn, at begrepet mister sin kraft som beskrivende og forklarende begrep, og dette er hverken selvpsykologien eller psykologien tjent med.

Etter min oppfatning har Kohut kommet med to monumentale bidrag til psykologien. Det første bidraget handler om hva jeg vil kalle påpekningen av *narsissismens berettigelse*. Kohut bidro til et fokus på narsissisme og dens utvikling som har bidratt til å utviske noen av grensene mellom det patologiske og det sunne. Narsissistiske behov (selvobjektbehov) fikk med Kohut en anerkjennelse, som har bidratt til en bedre forståelse og en bedre behandling av denne type problematikk. Kohuts andre monumentale bidrag er hans selvobjektbegrep. Dette begrepet evner å favne prosesser i interaksjonen mellom mennesker, som er svært sentrale for selvfølelsesreguleringen, på en måte som virker intuitivt forståelig. Begrepet representerer således en teoretisk nyvinning og et avgjørende bidrag til den psykoanalytiske terminologien. Begrepet favner sentrale mekanismer og opplevelsestilstander hvor aktørenes adskilthet midlertidig viskes ut, "jeg – du – noe-midt-imellom", ettersom selvet er i behov av ytre støttepunkter for å kunne opprettholdes og for å kunne fungere skikkelig.

For å unngå en for tilfeldig omgang med begrepet, har jeg tatt til orde for å presisere begrepet nærmere, på en måte som jeg oppfatter at er i tråd med den bruken av begrepet som vi finner hos Kohut. Jeg er av den oppfatning at grunnessensen i selvobjektbegrepet kommer best frem i de mer eller mindre arkaiske selvobjektoverføringene. Disse kan inndeles på en dimensjon fra arkaiske til snevre (etter grad av adskilthet, differensiering, utvikling, regresjon, fragmentering, avhengighet), de bør dessuten spesifiseres etter type (speilende, idealisert eller tvilling), eventuelt en kombinasjon, men da med ulik relativ vekt og intensitet (selvobjektkonfigurasjon). Selvobjektbegrepet kommer best til sin rett overfor pasienter med kroniske selvdefekter eller hos dem som under press har behov for å inkludere andre mer direkte for sin egen narsissistiske overlevelse. Vi snakker uansett her om grad av patologi. Begrepet bør videre reserveres for den *funksjon* den andre får for egen opplevelse av harmoni, vitalitet og sammenheng i egen selvfølelsesregulering. Begrepet viser med nødvendighet både til en intrapsykisk så vel som til en interpersonlig prosess, og det drar således veksler på begge referanserammer, uten at jeg dermed opplever at det blir unødig uklart.

Ut ifra disse konklusjonene anser jeg selvobjektbegrepet som et nyttig begrep, et begrep som tilfører psykologien ny kunnskap og som forklarer mer enn det tilslører.

Forhåpentligvis vil videre studier av normalutvikling, i tillegg til empiriske studier, i fremtiden komplettere bildet av denne delen av menneskets utvikling og fungering ytterligere. Jeg antar at selvobjektbegrepet vil finne sin anvendelse i relevante kliniske kontekster, og jeg håper det vil bidra til en videre utvikling av psykologisk kunnskap.

La meg til slutt avslutte med Kohuts egne ord, hvor han sier at det er den faktiske bruken av begrepene som bør være den definerende faktor, snarere enn stringente definisjoner:

"Obwohl ich mich aus Gründen, die ich in diesem Beitrag klarlegen möchte, nie an die Aufgabe gemacht habe, meine Begriffe systematisch zu definieren, sondern davon ausging, daß sie durch ihre tatsächliche Verwendung definiert werden sollten, und obwohl deshalb die Ausschnitte, die ich zitieren werde, weit über meine verschiedenen Bücher und Aufsätze verstreut sind, wurden die Definitionen nicht auf eine beliebige Art und Weise entwickelt. Sie bilden eine Einheit, weil ich mich stets innerhalb eines

spezifischen begrifflichen Bezugsrahmens bewegt habe, der Form und Inhalt der Definitionen bestimmte.” (Kohut, 2000b, s. 179.)²

---

² ”Selv om jeg, på grunn av forhold som jeg vil forsøke å klargjøre i dette arbeidet, ikke har satt meg fore oppgaven å definere mine begreper på en systematisk måte, skyldes dette at jeg har gått ut ifra at definisjonene følger av hvordan begrepene brukes i praksis. Og selv om sitatene i denne teksten er hentet fra ulike bøker og arbeider, er definisjonene på ingen måte blitt til på en tilfeldig måte. De danner en enhet, ettersom de er konstruert innenfor et spesifikt begrepsmessig rammeverk som har bestemt formen og innholdet på definisjonene.” (Min oversettelse.)

Referanser

- Basch, M.F. (1991). Are Selfobjects the Only Objects? Implications for Psychoanalytic Technique. I: Goldberg, A. (red.): *The Evolution of Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 7*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Basch, M.F. (1996). Kohut's Contribution. *Psychoanalytic Dialogues Vol. 5*, 3: 367-373.
- Dreher, A.U. (2000). *Foundations for Conceptual Research in Psychoanalysis*. (Oversatt av Eva Ristl.) London: Karnac Books.
- Enckell, H. (1999). Transference, Metaphor and the Poetics of Psychoanalysis. *The Scandinavian Psychoanalytic Review*, 21: 218-238.
- Fosshage, J.L. (1992). The Selfobject Concept: A Further Discussion of Three Authors. I: Goldberg, A. (red.): *New Therapeutic Visions. Progress in Self Psychology Vol. 8*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Freud, S. (1933). *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*. (The Standard Edition.) New York: Norton & Company.
- Galatzer-Levy, R.M. (1991). Introduction: Self Psychology Searches for its Self. I: Goldberg, A. (red.): *The Evolution of Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 7*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Goldberg, A. (2002). Self Psychology since Kohut. I: Goldberg, A. (red.): *Postmodern Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 18*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Gullestad, S.E. (1992). *Å si fra – Autonomibegrepet i psykoanalysen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, S.E. & Killingmo, B. (2005). *Underteksten – Psykoanalytisk terapi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hagman, G. (1997). Mature Selfobject Experience. I: Goldberg, A. (red.): *Conversations in Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 13*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Karlsson, G. (2002). Anmeldelse av doktorgradsavhandling: Metaphor and the Psychodynamic Functions of the Mind. By Henrik Enckell. Kuopio: Kuopio University Publications D. Medical Sciences, 265. Doctoral dissertation, 2002. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, 25(2): 167-171.
- Karterud, S. (1995). *Fra narsissisme til selvpsykologi*. Oslo: Gyldendal.
- Karterud, S. (1997a). Heinz Kohuts selvpsykologi. I: Karterud, S. & Monsen, J.T. (red.): *Selvpsykologi – Utviklingen etter Kohut*. Oslo: Gyldendal.
- Karterud, S. (1997b). Utviklingen etter Kohut. En oversikt. I: Karterud, S. & Monsen, J.T. (red.): *Selvpsykologi – Utviklingen etter Kohut*. Oslo: Gyldendal.
- Karterud, S. & Schlüter, C. (2002). *Selvets mysterier*. Oslo: Pax forlag.
- Kohut, H. (1966). Forms and Transformations of Narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14: 243-272.
- Kohut, H. (1968). The Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders. Outline of a Systematic Approach. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 23: 86-113.
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self. A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1972). Thoughts on Narcissism and Narcissistic Rage. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 27: 360-400.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.

- Kohut, H. (1979). The Two Analyses of Mr Z. *International Journal of Psychoanalysis*, 60: 3-27.
- Kohut, H. (1983). Greetings. (Åpningstale til selvpsykologisk symposium 31. oktober 1980.) I: Lichtenberg, J.L. & Kaplan, S. (red.): *Reflections on Self Psychology*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Kohut, H. (1984). *How Does Analysis Cure?* London: The University of Chicago Press.
- Kohut, H. (1991). Selected Problems in Self Psychological Theory (1980[1983]). I: Ornstein, P.H. (red.): *The Search for the Self. Selected Writings of Heinz Kohut: 1978-1981. Vol. 4*. Madison: International Universities Press.
- Kohut, H. (1994). Brev til Dr. Ninon Leader datert 9. september 1978. I: Cocks, G. (red.): *The Curve of Life. Correspondence of Heinz Kohut 1923-1981*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kohut, H. (2000a). *Analysen af selvet*. (Oversatt av Bjørn Nake.) Frederiksberg: Det lille forlag.
- Kohut, H. (2000b). Vier Grundbegriffe der Selbstpsychologie. (Oversatt av Ulrike May-Tolzmänn.) *Selbstpsychologie: Europäische Zeitschrift für psychoanalytische Therapie und Forschung*, 1(2): 179-200.
- Kohut, H. (2002a). Om lederskab. (Oversatt av Tørk Haxthausen.) I: Tønnesvang, J. (red.): *Selvpsykologiske perspektiver – historiske og kulturelle artikler og interview med Heinz Kohut*. Århus: Forlaget Klim.
- Kohut, H. (2002b). Om mod. (Oversatt av Tørk Haxthausen.) I: Tønnesvang, J. (red.): *Selvpsykologiske perspektiver – historiske og kulturelle artikler og interview med Heinz Kohut*. Århus: Forlaget Klim.

- Kohut, H. (2002c). Selvpsykologi og videnskapene om mennesket. (Oversatt av Tørk Haxthausen.) I: Tønnesvang, J. (red.): *Selvpsykologiske perspektiver – historiske og kulturelle artikler og interview med Heinz Kohut*. Århus: Forlaget Klim.
- Kohut, H. (2002d). Om selvets sammenheng og kulturelle selvobjekter. (Fra intervju med Kohut fra 26. februar 1981.) (Oversatt av Tørk Haxthausen.) I: Tønnesvang, J. (red.): *Selvpsykologiske perspektiver – historiske og kulturelle artikler og interview med Heinz Kohut*. Århus: Forlaget Klim.
- Kohut, H. & Levarie, S. (1950). On the Enjoyment of Listening to Music. *The Psychoanalytic Quarterly*, 19: 64-87.
- Kohut, H. & Wolf, E. (1978). The Disorders of the Self and Their Treatment: An Outline. *The International Journal of Psychoanalysis*, 59: 413-425.
- Lichtenberg, J. (1991). What Is a Selfobject? *Psychoanalytic Dialogues Vol. 1*, 4: 455-479.
- Leuzinger-Bohleber, M. & Fischmann, T. (2006). What Is Conceptual Research in Psychoanalysis. *International Journal of Psychoanalysis*, 87: 1355-1386.
- Mitchell, S.A. & Black, M.J. (1995). *Freud and Beyond*. New York: Basic Books.
- Moore, B.E. & Fine, B.D. (1990). *Psychoanalytic Terms and Concepts*. New Haven: Yale University Press.
- Ornstein, A. (1990). Selfobject Transferences and the Process of Working Through. I: Goldberg, A. (red.): *The Realities of Transference. Progress in Self Psychology Vol. 6*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Ornstein, P.H. (1991). Why Self Psychology Is Not an Object Relations Theory: Clinical and Theoretical Considerations. I: Goldberg, A. (red.): *The Evolution of Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 7*. Hillsdale: The Analytic Press.

- Ornstein, P.H. (1998). Heinz Kohut's Vision of the Essence of Humans. I: Marcus, P. & Rosenberg, A. (red.): *Psychoanalytic Visions of the Human Condition*. New York: New York University Press.
- Sandler, J. (1983). Reflections on Some Relations Between Psychoanalytic Concepts and Psychoanalytic Practice. *The International Journal of Psychoanalysis*, 64: 35-45.
- Shane, M. (1991). Commentaries: Selfobject or Self-Regulating Other. I: Goldberg, A. (red.): *The Evolution of Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 7*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Shane, E. (1992). The Latest Word: A Discussion of Three Major Contributions to Self Psychology by Ernest Wolf, Howard Bacal and Kenneth Newman, and Joseph Lichtenberg. I: Goldberg, A. (red.): *New Therapeutic Visions. Progress in Self Psychology Vol. 8*. Hillsdale: The Analytic Press.
- St.Clair, M. (2000). *Object Relations and Self Psychology – An Introduction*. Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Stolorow, R.D., Brandchaft, B. & Atwood, G.E. (1987). *Psychoanalytic Treatment. An Intersubjective Approach*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Strozier, C. (2001). *Heinz Kohut – The Making of a Psychoanalyst*. New York: Other Press.
- Thielst, P. (1998). *Kohuts selvpsykologi*. København: Det lille forlag.
- Tønnesvang, J. (2002a). Introduktion til Heinz Kohuts kulturel-historiske univers. I: Tønnesvang, J. (red.): *Selvpsykologiske perspektiver – historiske og kulturelle artikler og interview med Heinz Kohut*. Århus: Forlaget Klim.
- Tønnesvang, J. (2002b). Selfobject and Selfsubject Relationships. I: Goldberg, A. (red.): *Postmodern Self Psychology. Progress in Self Psychology Vol. 18*. Hillsdale: The Analytic Press.

Wolf, E. (1988). *Treating the Self. Elements of Clinical Self Psychology*. New York: The Guilford Press.